eylem

SORUNLAR

Şükran Kurdakul
Kürt Mustafa Divanı'ndan Günümüze

Cahit Umut
Son Günlerin İşçi Hareketleri

Bahaettin Mustafa
A.B.D. ile Yapılan Gizli Antlaşmalar

Voltaire
Bir «Müsteşara» Mektup
Çev. : İbrahim Denker

İNCELEME

Hilmi Özgen
Geri Kalmış Toplumlarda Kooperatifçilik

Tanju Üner
A.B.D. nin Batı Avrupayı Kolonize Etme Çabaları

Kemal Sülker
Toplu Sözleşme Yeterli Bir Hak mıdır?

26

eylem

ONBEŞGÜNLÜK DÜŞÜN VE EYLEM
DERGİSİ

SAYI : 26 CİLT: 3

15 Ocak 1966

Sahibi :
ŞÜKRAN KURDAKUL

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
BABÜR KUZUCUOĞLU

Her ayın başında İstanbul'da yayımlanır. Sayısı 125 kuruştur. Altı aylık abonesi 10 lira. Yıllık abonesi 20 lira. Havaleler, Şükran Kurdakul - Ankara caddesi 45/22 adresine gönderilmelidir.

Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez

İlân Koşulları :

Tam sahife çift renk: 1250 TL.
Tam sahife tek renk: 1000 TL.

Basıldığı yer :
Gün Matbaası - İstanbul

Kapak baskısı :
Büyük Kervan matbaası

KÜRT MUSTAFA DİVANI'NDAN GÜNÜMÜZE..

ŞÜKRAN KURDAKUL

Biz, ki vicdanlarımızı tutuklamaya yeltenen her çeşit etkiye kapalı kaldığımızı iddia eden insanlarız, vatandaşlık onurumuzun yöneticiler eliyle «ihlâl» edilmesi karşısında bizim davranışımız ne olacak?

İşte Elçi Mr. Hart cenapları, *«Kıbrıs'a yapmak istediğiniz müdahale teşebbüsüne hiç bir zaman hükümetim tarafından engel olunmamıştır.»* diyerek partiler arası bir konuda — Akşam gazetesi yazarı Bedii Güray'ın deyimlediği gibi — A.P. Fahri başkanı gibi hareket etti.

İşte, Sovyetler Birliği, topraklarımızdan havalandığını iddia ettiği bir Amerikan uçağı dolayısiyle hazırladığı protestoyu Türk hükümetine vermedi.

İşte, Yüce SenatodaJhonson'ın mektubunun açıklanması konusunda verilen önergeleri Anayasanın 87. maddesine karşın Başkan oya koymadı.

İşte, Süleyman Demirel daha ilk basın toplantısında 640 Amerikan profesörünün bildirisine karşın Amerikan hükümeti Güney Vietnam'a yardım ediyor buyurdu.

Yalnız birisinin bile onurumuzu kırmaya yettiği ulusal bilincimize aykırı bunca olay karşısında ne olacak bizim davranışımız? Yazarsak, yazmamız; okursak okumamız; bir siyasi parti yönetim kurulunda üyeysek haftalık toplantılarımızda karar defterini imzalamamız çözümlemeye yetecek mi bu sorunları. Yoksa, alevlerin bacayı bunca sardığı bir ortamda yazarı, okuru, parti yönetim kurulu üyesi, milletvekili ile yaratmaya zorunlu olduğumuz bir başka direnç düzeyi mi var? Günlerdir, gözlerimizin içine baka baka vatandaşlık onurumuzun zedelenmesine seyirci kalanların vurdumduymazlığını, yönetim katlarındaki yerleri ne olursa olsun nasıl değiştireceğiz?

Bay Demirel özelliklerinde bir Başbakan, bay Çağlayangil özelliklerinde bir Dış İşleri bakanı yönetiminde Türkiye'nin bugün koşar adım götürülmek istendiği çizgi Amerikan elçilerinden birer Kont Ostroloc yaratılacak çizgidir. Osmanlı aydınının bile Bâbıâli'ye hâkim olan Alman müşavirlerine başkaldırdığı bir yakın tarihin çocukları değil miyiz biz?

Karşımızdakilerin başkaldırmamızı kanun dışı saymak çabaları yetmez

bilincimizi kırmaya. Böyle başkaldırmalar karşısında, bireyin davranışını toplumsal ahengi sağlıyan kanunları «ihlâl» ediyor saymak, bu ahengin temeli olan kurumlardaki kanun dışı eylemleri görmemek demektir. Bizim bir vatandaş olarak Türk mahkemesinin verdiği karardaki:

«A.B.D. Lojistik guruhu Tuslog karargaâhı ve müfreze yeri de Amerikan hükümetinin bir organı ve ayrılmaz bir unsurudur. Ve bahsi geçen Tuslog ve Jusmmat askeri teşkilatları ve birlikleri hiçbir enternasyonal teşkilatın organı olmadıkları gibi NATO Yüksek komutasına da bağlı bulunmamakta ve Amerikan hükümetinin Türkiye'deki resmi mercileri bulunmadığı için davaya taraf teşkil edemiyecekleri..» (1)

satırlarını okuduğumuz zaman şimdi hükümet etme yetkisi elinde bulunan bir partinin liderini gerçekleri saklamakla yargılamaya yerden göğe kadar hakkımız vardır. Böyle onur kırıcı bir durumda görevimiz sömürgeciye boyun eğen iktidarların sonuna kadar karşısında olmaktır.

Üç amerikalı kaçakçılık suçundan sanık olarak çıktığı yargıçın karşısında:

«NATO Px'i değil, Amerikan Çiğli Hava üssü 116 Müfreze Px'dir NATO'ya ait değildir,» diyecek,

Associated Press ajansının haberinde:

«Çiğli Hava üssündeki, yalnız Amerikalı askerlerin çocuklarının okudukları ilkokula ilâve inşaatı için Amerikan Savunma bütçesinden 171 bin dolar (1 Milyon 710 bin lira) ayrıldığını okuyacağız, bu ne kadar çocuk? bu ne kadar asker? bu ne biçim antlaşma? demiyeceğiz. Yetmiyormuş gibi yönetici, tanrının günü Cumhuriyetin savcısına, yargıcına bu soruların temelindeki nedenleri ortaya döküp eleştirmemizi önlemek için 142 ye görev çağrıları gönderecek.

İzin verirseniz devrim tarihimizin en unutulmayacak belgelerini düşün hayatımıza kazandıran Sayın Profesör Tarık Zafer Tunaya'ya seslenerek bitireceğim yazımı:

— Öğretmenim, Lütfen Kürt Mustafa Divânı'nın kararlarını bir arada yayımlıyarak, o gün Atatürk'e karşı olanlarla bugün O'na inananlara karşı olanların ulusal vicdan önündeki durumlarını «tescil» imkânı veriniz.

---

(1) Karamüsel Asliye Hukuk Hâkimliğinin, yargıtayca onanan 62/71 Esas ve 63/233 karar sayılı 18.6.1963 tarihli mahkeme ilâmından.

SON GÜNLERİN
İŞÇİ HAREKETLERİ

Grevler — Sendikalarda Yolsuzluklar — Memur Sendikaları — Gerçeklere Bakınca — Sendikacı Milletvekilleri —

Cabit UMUT

1965 yılı, çalışma hayatı bakımından karışık, yenilgisi bol, teşkilat yönünden dağınık, fakat bilinçlenme açısından da çok sevindirici geçti.

Çalışma hayatının en başta gelen kanunları olan toplu sözleşme ve sendikalar kanunları geçen yıl içinde birbiriyle çelişen mahkeme kararları ve Yargıtay içtihatları yüzünden, süratle değiştirilmesi gereken kanunlar hâline gelmiştir. Bu bakımdan bir çok karışıklıklar olmuş, belki de bir çok haksızlıklarla karşılaşılma duygusu kalabalık işçi guruplarının içinde yeşermiştir.

Grevlerde ne yazık ki yine Toplu sözleşme ve grev hakkını düzenleyen kanunun uygulanmasında çıkan çok taraflı pürüzler ve engeller yüzünden bir çok yenilgiler olmuştur. Hele sendikalar arası çekişme, aynı işkolu içindeki sendikaların ahlak dışına da çıkan didişmeleri yanısıra yeni sendikalar kurmalar teşkilat yapısının bir an önce elden geçirilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Bütün bu olumsuzluk içinde dikkate değer gelişme, işçi sınıfındaki uyanıştır.

GREVLER

Geçen yılın son ayına göz attığımız zaman bir çok grevlerin yapılageldiğini görürüz. Bu arada süregelen grevlere yenileri katılmış, özellikle İzmitteki Alman-Türk sermayesinin ortaklığı ile kurulan ve sermaye hakimiyeti Almanlarda bulunan Mannesmann — Sümerbank Boru Fabrikasında Maden-İş Sendikası greve mecbur kalmıştır. Mannesmann grevcileri, sömürücü Alman sermayesinin ve hâlâ hatırdan çıkmamış olan Şarka Doğru Genişleme Politikasının vârisleri durumundaki işverenin bilinçli baskıları, tehditleri, grevi kırma oyunlarıyla karşılaşmıştır.

Mannesmann grevinde olduğu gibi, Mersinde Çukobirlik Yağ fabrikasında grev yapan işçilerle polis kuvvetleri arasında sık sık çatışmalar da görülmüştür. Bu arada Mersinde sendika başkanı da mahkemeye verilmiştir. Tomis'in yönettiği grev 22 Kasımda başlamıştı. Ancak Aralık sonuna doğru

sosyal yardımlar ve ücret zammı konusunda anlaşma olmuş ve grev sona ermiştir. Bu arada İstinyedeki Tayli Mensucat fabrikasında Mayıs 1965 te başlayan grev 7 ay 17 gün sürdükten sonra 21 Aralıkta anlaşma ile sonuçlanmıştır. İzmirde Kula ve Yün mensucat fabrikalarında ilân edilen grev süregelmiş, ancak bu grev, Türk-İş Temsilcisinin garip hareketlerine yeni bir örnek kazandırmıştır.

Türk-İş Bölge Temsilcisi, İzmirdeki tekstil işverenlerinin işçi haklarına dirsek çevirmesi ve iki fabrikada işçilerin greve gitmesi üzerine saçlarını ustura ile kazıtmış, yalın ayak sokaklara düşmüş v ebu arada Atatürkün anıtı önünde Ataya işverenleri şikâyet etmiştir:

«Şu anda, demiştir, 2230 Teksif işçisi yün ve pamuk mensucat fabrikalarının duvarları dibinde aç ve sefil beklemektedir.» (17 Aralık).

İstanbulda grev hakkını düzenleyen kanun çıkalıberi (A. 5 yıl içinde) yapılan 150 grevin ancak 75 kadarını başarıya ulaşması, grev bolluğu içinde şu gerçeği ortaya çıkarmıştır:

275 sayılı kanun, grev hakkını kullanılmaz, yada başarıya ulaştıramaz hükümlerle doludur ve değiştirilmelidir.

Bir gerçek daha:

Sendikaların en önemli noktalarına başı kabak-yalın ayak yürümekle greve yol açan adaletsizliklerin önleneceğini sananlar atanır, ya da seçilirse işçiler daha çoook grev kaybederler.

SENDİKALARDA YOLSUZLUKLAR

Sendikalar arasındaki işkolu içinde en güçlü sendika olma yarışı bazı ahlâk dışı olaylara da yol açarak Aralık ayına gelinmiş ve yeni yıl bu acıklı 365 günün bütün kirliliklerini miras almıştır. Bazı sendikaların yöneticilerinin adları büyük yolsuzluklara karışmış, bazı sendikacılar kongrelerde yuhalanmış, bazı sendikacıların yetersizliği o işkolunda yeni sendikaların doğmasına da yol açmıştır. Ancak her yeni sendikayı, bir başarısızlığınsonucu, ya da gerçek bir ihtiyacın ürünü saymak yanlış olacaktır. Netekim adları büyük yolsuzluklara karışan Karabükteki bazı sendikacılar, bu suçları ortaya çıkınca yeni bir sendika kurmuş, işkolunda Türkiyenin ilk sendika işletmesini kuracak ve üyelerine bir çok haklar sağlayacak kadar başarılı çalışmalar yapan Marmara Bölgesi Otel, Lokanta ve Eğlence yerleri işçileri sendikasının işkolu içinde çalışanları amaç bilen bir Koleyis sendikası kuruluvermiştir. Daha önce aynı

işkolunda Totoleyiş gibi yapmacık bir sendika da kurulmuştu. İşkolu içindeki bu sendika enflasyonu elbette işverenlerin ekmeğine yağ sürmeye yaramıştır.

Memur Sendikaları

Sendikalaşma hareketi yalnız işçiler arasında olumlu-olmumsuz şekillerde görülegelirken memurlar da geçen yıl içinde sendikalar kurma yolunda başarılı bir sınav vermişlerdir. Muhtelif şehirlerde 168 i aşkın sendika kurulmuştur. Bunlardan 60 kadarı Ankarada faaliyete geçmiştir. Ancak memur sendikalarının yakında bir memur sendikaları Konfederasyonu meydana getirip getirmeyecekleri kesin olarak bilinmemekle beraber işçi konfederasyonu olan Türk-İş'le yeni memur sendikaları arasında belli başlı bir anlaşmazlığın varlığı söylenebilir. Çünkü 624 sayılı kanun «Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle görevli oldukları kamu hizmetlerinin görüldüğü ve katma bütçeli dairelerin il özel idarelerine veya belediyelere bağlı kuruluşların ve kamu iktisadî teşekküllerinin ve özel kanunların verdiği yetkiye dayanılarak kurulan banka ve teşekküllerin aslî ve sürekli görevlileri ve yukarıda yazılı görevlerden emekliye ayrılmışolup emeklilikten gayrı bir kanunî veya akdî statü içinde bulunmayan kimseler tarafından memur sendikaları kurulmalarına» izin vermiştir. Bu duruma göre Devlet Dairelerinde ve işyerlerinde çalışan müstahdemler, şöförler, kaloriferciler, elektrikçiler, bahçıvanlar, marangozlar, tamirciler, teknikerler, hele Karayollarında çalışan bir çok insanlar işçi olarak yattıkları halde ertesi gün memur olarak uyanmış olabileceklerdir. Zaten toplu sözleşmeden bıktığı anlaşılan hâkim çevreler, geniş bir işçi gurupunu, bu kanuna dayanarak «memur» sayıp, onları memur sendikasına yazılmağa zorlayınca işçi konfederasyonu Türk-İş ile memurlar sendikalar konfederasyonu (elbette kurulacaktır) ciddi bir anlaşmazlığa düşeceklerdir.

Dahası var; bu işçi iken memur sayılıvermeden bizzat işçiler şikâyetçi olacak ve hükûmet pek önemli işçi hareketleriyle karşılaşacaktır. İşçi ve memur teşkilatlanması içindeki bu çelişme ile birlikte yeni yıla teşkilat açısından bir çok anlaşmazlıklar ve çekişmeler intikal etmiştir. Bunların en dikkate değerleri herhalde 7 Martta Ankarada toplanacak Türk-İş kongresinde açığa çıkacaktır.

GERÇEKLERE BAKINCA

Bu arada dikkati çeken şey, kongrelerini yapan sendika ve federasyonlarda ortaya çıkan görüşlerdir. Bazı işçi teşekkülleri sola karşı mücadele bayrağı ile çalışır duruma düşürülmekte, bazı sendikalarda ise memleketin içinde bulunduğu acı duruma önem verilmektedir. Türkiye Hemşireler Sendikası genel başkanı Fatma Bengisu, 30 bin hemşireye ihtiyaç olduğunu belirtirken hastahanelerde hemşirelere esir muamelesi yapıldığını da açıklamıştır. Deniz Yol-İş sendikası Başkanı Süleyman Uras *«deniz işverenleri tarafından işçi hakları gaspedilmekte, işçi hakları çiğnenmekte, Barbarosun torunları olan bir Türk evlâtlarının bir çoğu bile bile açlığın, sefâletin kucağına itilmekte, daha açıkçası öldürülmektedir»* demiştir (15 Aralık).

İşsizlik felâketine yalnız sendikacılar değil, Çalışma Bakanın kendisi de değinmek gereğini duymuştur. Bakan her ay ortalama 9000 kişinin kendisinden iş istediğini, yalnız Ekim ayında İş ve İşçi Bulma Kurumuna 91.700 kişinin iş istemek için müracaat ettiğini açıklamıştır. 13 Aralıkta Almanyanın belli başlı endüstri şehirlerinden Frankfurttan, Darmsatd, Ulm, Duisburg, Stutfart ve Buchum'dan yılbaşı tatili için gelen Türk işçileri de, buradaki işsiz arkadaşlarını dışarıya çıkmağa davet etmiş ve gelirken giyindikleri ile getirdikleri, işsizlerimizin Almanyaya gitmelerini kamçılayan reklâm olmuştur. Ne varki Almanyadaki işçiler, giyim kuşamlarının düzgünlüğüne rağmen gıdasızlıktan genel zafiyete ve tüberküloza tutula tutula hayatlarını devam ettirmekte oldukları gerçeği pek göze batmamaktadır.

Toplu sözleşmelerin sürelerinin bitimi gelmeye başlamış, yeni yıla çok önemli işkollarında yeni toplu sözleşmelere girilmek üzere ayak basılmıştır. Aralık içindeki toplu sözleşmeler olmuş. Gıda - İş Sendikası ile Gıda İşverenleri sendikası arasında toplu sözleşme ile işçilere yeni sosyal haklar ya ücretlere belli oranda zamlar sağlanmıştır. Denizcilik Bankası ile Liman, Dok - İş Sendikası da gemi yapım ve onarım işkolunda sözleşme imzalamıştır. Bu arada belirtmek gerekir ki bu toplu sözleşmenin zayıf olduğunu ileri sürecek durumda olan sendika üyeleri, sendika kongresine alınmamıştır. Bazı sendikacıların ille de seçilmek için başkan olmak için gösterdikleri bu anti demokratik tutum, son zamanlarda basın işkoluna da sirayet etmişe benzemektedir.

SENDİKACI MİLLETVEKİLLERİ

Aralık içindeki kongrelerde dikkate çarpan bir nokta da şu olmuştur: Milletvekili olan sendikacılardan ikisi yeniden seçildikleri halde Yol-İş Federasyonu Genelsekreteri olan mlletvekili Şaban Erik, İcra Kurulunda yer alamamıştır. Zihinlere takılan soru şudur:

Şaban Erik, TİP milletvekili olduğu için mi seçilememiştir? Yoksa kendi Meclisteki çalışmalarını yürütebilmek için sendikadaki görevinde kalmamayı mı uygun bulmuştur?

Eğer ikinci ihtimal vârit ise, bu takdirde milletvekilliği ile sendikacılığın bağdaşıp bağdaşamayacağını TİP'in en yetkili organının ilk kararı hâline getirmesi gereklidir. Zira TİP'in, Erikten başka sendika yöneticisi bulunan iki milletvekili daha vardır. Bize kalırsa, milletvekilliği ile sendika yöneticiliği pek âlâ bağdaşır ve beraber yürütümünde işçi sınıfının bilinçlenmesi bakımından da, Partinin işçi konularını her yönden iyi değerlendirebilmesi bakımından da yarar vardır. AP den milletvekili seçilmiş sendika yöneticilerinin Geçim indiriminin yükseltilmesini önleyen tasarıya oy vermiş olmaları, ayrıca üzerinde durulacak bir eylemdir. İşçilerin ellerine geçecek paranın azalmasına yol açan bu tasarıya oy veren milletvekillerinin tümünü, özellikle işçi sendikası yöneticisi olup da oy verenleri acaba Türk-İş, gelecek seçimlerde Kara Listesine koyacak mıdır? Sanmayız, zira tasarıya oy veren AP milletvekillerinden birisi Türk-İş'in Başkanvekilidir, ötekisi de 7 Mart Kongresinde Türk-İş Başkanlığına adaylığını koyacaktır.

Gelecek günler, bir çok sendikacılar en kestirme ve en doğru yolun TİP saflarında toplanmak olduğunu elbette anlatacakdır.

A. B. D. İLE YAPILAN GİZLİ ANTLAŞMALAR

Bahaettin Mustafa

Amerika Birleşik Devletleri ile içli dışlı ılişkiler kurulurken, içeride İsmet İnönü 12 Temmuz beyannamesini Türk Halkına açıklıyordu.

Gerçekte, 12/Temmuz/1947 yılında, Türk Hükûmeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında bir yardım andlaşması imzalandı. Bu yardım anlaşmasının gerekçesi olarak, Sovyet Yöneticilerinin Türk Toprakları üzerinde olumsuz isteklerde bulunmaları gösterilmektedir.

Gerekçenin tartışmasını tarih uzmanlarına bırakmak gerekiyor. Yüzeyden bakıldığı zaman garip bir rastlantı diye yorumlanacak, bahis konusu iki olay, A.B.D.nin yardımı açık sistemlere yapacağı savını doğrular niteliktedir.

Buna paralel, aralanan kapılarımızdan emperyalizm, demokrasi koruyuculuğu maskesi altında yurdumuza sızdı. Buna karşın, Demokrat Parti Kongresi «Milli Husumet» andı içti. Şüphesiz D.P. gövdesi İnönü'nün kişiliğinde, devrimlerin kemirilmesine iştaha ile devam ediyor ama yurdun başına musallat olmak istidadını gösteren bir anlaşmaya karşı çıkmayı hayal bile etmiyordu. Netekim, yurt gerçeklerine sırtını çevirmiş halk düşmanları, 5123 sayılı yasanın araladığı kapıdan, kısa bir sürede Türkiyeyi A.B. Devletlerine peşkeş çektiler.

BAŞBAKAN SÖZÜ :

Hükûmet programının ,dış politika kesimi sert tartışmalara konu oldu. Örneğin, muhalefet, A.B. Devletlerinin Türkiyede bulunan üsleri konusunda Bay Demirel'i hayli sıkıştırdı ve Bay Demirel çelişmeler içinde, üslerden yakasını sıyırmak olanağını şöyle buldu: *«Biz mi yaptık bu anlaşmaları ki bizden hesap sorulmaktadır. Bu üsler NATO Andlaşmalarına göre kurulmuştur. Gizli oturum yapılsın nedenlerini açıklıyalım. Türkiyenin yüksek menfaatları söz konusudur»*

Şüphesiz, sorumluluk yüklenen bir Başbakanın sözüne itibar etmek gerekir . Kaldı ki bu açıklamalar bir merdiven üstü konuşmasında yapılmamış Yüce Meclisin kürsüsünden Dünyaya ilan edilmiştir.

Dostumuz Amerikayı bilmem ama, biz bu açıklamaları çok yüzlek bulduk.

ÇEŞİTLİ İNCELEMELER:

Çeşitli dergi ve gazeteler, önem bakımından, A.B. Devletlerinin Türkiyede bulunuş nedenlerini inceliyen yazılar yayınladılar. Çoğu kez Amerikan

üslerinin sakıncaları üzerinde duruldu. Sayın Celâl Erikan «İkili Anlaşmalar» başlıklı yazılarında, (x) *«Nato Sözleşme ve Protakollarının uygulanması için yapılanların dışında daha hangi sözleşme ve protokol vardır? Bunu kesin olarak bilemiyoruz»* Keza meslekdaşımız Av. Baha Akel de (x) «.. *anlaşmalar kimler tarafından yapılırsa yapılsın, herşeyden evvel Anayasaya aykırı olduğu için bir hüküm ifade etmiyecektır.»* denmektedir.

Bugüne kadar, incelemecilerin cümlesi A.B.D. nin Türkiyede bulunuş nedenleri hep Kuzey Atlantik Paktı Andlaşmalarına bağlamaktadırlar. Bu andlaşmalar olmasa idi, Türkiyede Amerikan güçlerinin bulunması olanağı olamıyacaktı kanısı uyanmaktadır. Oysa, A.B.D. yurdumuzda 1947 yılından bu yana yavaş yavaş yerleşegelmişlerdir. Bu yerleşme, 1950 yılından sonra ise hızını büsbütün artırmıştır.

Şüphesiz, NATO andlaşmalarının, Taraf devletler arasında kuvvetlerin statüsüne dair sözleşmenin, Karargâhlar statüsünün Vb. herkesce bilinen metinlerinin Türkiye yararına incelenmesinde büyük faydalar bulunduğu bir gerçektir.

Biz bu yazımızda, daha çok «nota teatisi» suretiyle yapılan anlaşmaları söz konusu etmek istiyoruz. Böylece bu konuda, açık ve seçik sonuçlara ulaşmak olanağı bulunur kanısındayız.

NOTA VE NATO:

Türkiye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma'nın 3. maddesinin son fıkrasında «*Türkiye Hükûmeti bu yardımın amacı, kaynağı, mahiyeti, genişliği, miktarı ve ilerleyişi hakkında Türkiye'de tam ve devamlı yayın yapacaktır.*» yargısı yer almaktadır. İşte böylece Amerikan yardımı Türk Ulusuna, her fırsatta ballandırıla ballandırıla anlatıldı, okullarımızda süt tozu eğitimi göklere çıkarıldı ve de tefeciliği, komisyonculuğu beyaz giysili melek olarak görmekliğimiz sağlandı.

Ne var ki Türkiye, ödenemiyecek borçlara batık olduğunu çok geç ve yıkıntılar bahasına anlıyabildi. Bir zamanlar, Amerikan yardımı karşısında olduklarını söyliyenlerin neden horlandıklarını ve neden çile çektiklerini şimdilerde ancak kavrıyabildik.

Amerikan Yardım Kurulu «JUSMMAT» asker ve sivil personeli Nato'-

ya girmemizden çok önceleri Türkiyede bulunmakta idiler. Bu asker ve sivil güçlerin statüleri 1954 yılına kadar çizilmiş durumda değildir. Giderek, Kuzey Atlantik Andlaşmasına girdiğimiz 1952 yılında dahi, söz konusu güçlerin durumları aydınlığa ulaşmıştır denemez.

Ancak 23.6.1954 yılında Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasında NOTA 'teatisi' yoluyla bir anlaşma yapılarak Türkiyede bulunan A.B.D. lerinin askeri ve sivil güçlerinin konumları belirlendi. NOTA'ya dayanan anlaşmayı özetlemekte fayda olacaktır:

«Türkiyede vazifeten bulunan A.B.D. askeri ve sivil personelinin ve yakınlarının statüsüne müteallik olarak son günlerde vaki görüşmelerimize atıfta bulunmakla mübahiyim. Kezalik, bu mevzuda mutabık kalınmış bulunan aşağıdaki hususatı da teyid etmekle mübahiyim:

«1 — 19/Haziran/1951 tarihli 'Kuzey Atlantik Andlaşmasına taraf devletler arasında, Kuvvetlerinin Statüsüne dair sözleşme'nin, 'diplomatik statüyü haiz olanlar müstesna' Türkiyede vazifeten bulunan bütün A.B.D. askeri personeline tatbik olunacağı hususunda iki hükûmet mutabıktırlar.»

Demek oluyor ki, NOTA ile yapılan bu anlaşmaya gelinceye dek A.B.-D. nin güçleri hakkında görüşmeler olmuş ve fakat ancak bu suretle, NATO'-ya taraf Devletlerin kuvvet statülerinin, A.B.D. güçlerine uygulanması kabul edilmiştir. Söz konusu NOTA ile, Nato'ya atıf yapılmıştır. Yoksa, A.B.D. güçleri NATO dolayısiyle yurdumuzda bulunmamaktadırlar.

«2 — Türk Hükûmetinin, yukarıda mezkûr askeri personele ait hareket emirlerinin Türk Makamlarınca tasdik edilmesini talep eylemiyecekleri, ve müşekkel birliklerin Türkiyeye gelişlerinde A.B.D. makamlarının keyfiyeti selahiyetli Türk makamlarına önceden tebliğ edecekleri hususlarında mutabık kalınmıştır.»

Yurdumuzdan havalanarak casusluk uçuşları yapan U2 uçaklarının konumları 2. maddenin ışığı altında daha çok aydınlığa kavuşmaktadır. Türk Hükûmeti, A.B.D. güçlerinin hareketlerinden bu maddeye göre haberdar olamıyacağı gibi denetimde de bulunamaz. Onaylama yetkisi olmıyanın, denetim yetkisinden söz edilemiyeceği açıktır.

«Müşekkel» birliklerin Türkiyeye gelişleri izne bağlı bulunmamaktadır. Sadece *'keyfiyeti, selahıyetli Türk makamlarına önceden tebliğ'* etmeleri ye-

tecektir. 'Tebliğ' keyfiyeti haberdar etmeği içerir. Haber vermek ise Türk hükûmetinin rızasını almak anlamını taşımıyacağı şüphe götürmez bir gerçektir. 1958 Lübnan buhranında A.B.D. güçleri bir gecede İncirlik üssüne inebildiler. Bu olaylar Türkiyeyi, onulmaz sonuçlara götürebilirdi.

Yurdumuzu, tesadüfen yaşıyan bir ulus olmaktan çıkarmak, şüphesiz onurlu olmanın da ilk koşuludur.

Gelecek yaınızda, anlaşmanın mali noktalarına değineceğiz.

(x) 3/12/965 günlü Akşam gazetesi
(x) 17/12/965 günlü Cumhuriyet gazetesi

BİR «MÜSTEŞAR» A MEKTUP

VOLTAIRE
Çeviri: İbrahim DENKER
20 Haziran 1733

Güzel sanatlara yardım edebilecek durumdasınız, Bayım, yazarlarımızın kanatlarını pek öyle kemirmeyin. Hız almakla kartallaşabilecek kimseleri kümes hayvanına çevirmeyin. Dürüstçe bir özgürlük düşünceyi yüceltir, kölelikse yerlerde süründürür onu. Roma'da bir edebiyat enkisisyonu olsaydı, bugün ne Horatius olurdu elimizde, ne Juvenal, ne de Cicero'nun düşünsel yapıtları. Milton, Dryden, Pope ve Locke özgür olmasalardı İngiltere'nin ne ozanı, ne de düşünürü bulunurdu. Ne biçim barbarlıktır basını yasaklamak? Onu tedirgin etmekle yasaklamak birdir hem. Sağa sola çamur atan yazıları durdurun, yeter. Birer cinayettir onlar. Ama bir yanda bir sürü iğrenç yayın ortaya çıkarken, siz, Bayle'in (x) Fransa'ya dönmesine ülkesini onurlandıranların da onu desteklemesine yanın daha.

Edebiyat gümrüğünü yöneten görevliler, çok kitap var diye yakınıyorlar, diyorsunuz. Hal müdürünün, Paris'te çok sebze var diye yakınmasına benzer

bu: canı isteyen alsın. Kocaman bir kitaplık, kalabalıkla yaşamazsınız: bir topluluk seçersiniz kendinize, topluluk değiştirirsiniz. Kitaplar da böyledir; kalabalıktan birkaç tanış çıkar. Okumayacağınız yedi-sekiz bin din tartışması, on beş-on altı bin roman kalır geriye; bir sürü dergiyi de okuduktan sonra yakıverirsiniz. Beğenisi olan adam iyiyi okur yalnız. Ama iyiye de kötüye de izin vermesi doğaldır Devlet adamının.

İnsan düşüncesi önemli bir alım satım nesnesi oldu. Basımevleri milyonlar vuruyor yılda, yurttaşlarımızın kafası çalıştı diye. Yeryüzünde imgelemi geniş geçinen bir budala neyse, kitaplar içinde değersiz roman odur. Kimse umursamaz, ama nazı geçer. Onu ortaya koyan yazarı da, satan kitapçıyı da, dizgiciyi de, baskıcıyı da, kâğıtçıyı da, hammalı da, bunların her birinin paralarını yatırdığı kötü şarap satıcısını da geçindirir bu roman. Üstelik, her şey de olduğu gibi, kitapta da hep değişiklik arayan birkaç kadını iki-üç saat eğlendirir. Nice değersiz olursa olsun, iki önemli iş görmüş olur böylece, yararlık ve eğlence.

Gösteri sanatı daha da ilginçtir. Tragedyaya da, güldürüye de erdem, akıl ve görgü dersleri diye bakarım ben. Fransızlar arasında Romalılardan kalma bir adam (Corneille) bir ruhsal yücelik okulu kurdu, Molière ise bir toplumsal yaşam okulu. Onların yarattığı Fransız düşüncesi, Avrupa'nın dip köşelerinden yabancıları öğrenim yapmaya çağırıyor buraya, Paris'in kalabalığını arttırıyor. Bizden nefret eden uluslara bile pes dedirten bu yapıtlarla yoksulumuzun karnı doyuyor. Doğrusu, gösteri sanatını kısıtlaması için kişinin, yurt düşmanı olması gerek. Bir görevi çok parayla ele geçiren adam, *Cinna*'yı görmesinin iyi olmayacağını düşünmeye yeltenirse, pek ağır bir iş yapmış, beğenisiz bir kimse olur.

... Gerçek yurtsever, sanatı seven, destekleyendir...

Geçmişimizde, bizlerin ve gelecek yüzyılların iyiliği için çalışan büyük adamlar var diye seviniriz; doğanın ürünlerini asıl alırsak. (x) Bize doğal gelir bu. Oysa kişioğlu kozalak yiyeli yüz yıl olmuyor daha; bize en arı buğdayı veren Triptolème'lere hiç mi hiç aldırmayız; küçük şeylere hemen dalan bu umursamaz kafamız büyük olaylarda bir türlü kendine gelemez.

İngilizlerin denizlerin hakimi olmak, ateşle suyu yükseğe çıkarmak (x), ışığın sapmasını bulmak için ortaya vurdukları ustalık ve buluşlardan fazlasını, her yıl tütün kutularımıza ya da bunun gibi ıvır-zıvıra harcıyoruz. Hayvanları dövüştürmek için inanılmaz mimarlık yapıtları dikiyorlardı eski Romalılar; bizse, bir yüzyıldır, insan düşüncesinin başpayıtlarını sergileyecek

doğru dürüst bir salon yapamadık. Kâğıt oyunlarına harcanan paranın yüzde biri, Pompée tiyatrosundan da güzel gösteri salonlarına yeterdi; ama, Paris'te kim düşünür toplum yararını? Oyun oynarlar, şölen verirler, dedikodu yaparlar, kötü ezgiler düzerler, ve uyur kalırlar budalalığın ortasında; ertesi gün de hafiflik ve umursamazlık döngülerine yeniden başlarlar. Sizin, bayım, iyi öğütler verebilecek bir yeriniz var hiç değilse, bu barbarca uyuşukluğu giderin; elinizden geldikçe edebiyata iyilikte bulunun, onun çok iyiliği dokundu ülkemize.

(x) Bayle (1647-1706): Dictionnaire historique et critique adlı yapıtın yazarı. Düşünsel kuşkuculuğun öncülüğünü yapmıştır. (Ç.N.)

(x) Bu ve bundan sonraki cümleler Yunan mitologyasındaki bir olaya dayanıyor: Eleusis kralı Triptolème, Tarım tanrıçası Seres'e (Demeter) konukseverlik gösterince, ona tarım bilimini öğretir tanrıça. Triptolème de öğrendiklerini ulusuna iletir. (Ç.N.

(x) İlk kez İngiltere'de kullanılan ateş pompası sözkonusu burada; Voltaire'in sık sık İngiltere'den söz etmesinin nedeni kısa bir süre önce İngiltere'den dönmüş olmasıdır. Bu ülkedeki düşünce özgürlüğü ve «positif» anlayış çok hoşuna gitmişti yazarın. (ÇN)

GERİ KALMIŞ TOPLUMLARDA KOOPERATİFÇİLİK SORUNU

Hilmi Özgen

Özel sektör yatırımlariyle bir türlü kalkınamayan geri kalmış toplumların tek kurtuluş yolu olarak seçtikleri «Kooperatifçilik» sorunu Yurdumuzda diğer çözüm yolları gibi geveze ağızların özenerek çiğnedikleri bir Amerikan çikleti haline gelmiştir.

Ziraat Bankası Kooperatifler Müdürlüğünce ayda bir kere yayınlanan lüks baskılı Kooperatifçilik dergisi gibi fakir kooperatiflerin paralariyle yayınlanan diğer dergiler de Devlet büyüklerinin övgüsünü yapmak, dişe dokunmayacak konularda gevezelik kabilinden yazılar yayınlamakla yetinmektedirler. Ticaret Bakanlığının Kooperatif işleriyle görevli olan «Teşkilâtlandırma Genel Müdürlüğü» ilgilileri de bürokratik işler arasında o derece bunalmışlardır ki Bakanlık müfettişlerinin raporlarını bile okumaya vakit bulamayan bu yorgun idareciler sadece resmî yazılara imza koymakla vakit geçirmektedirler.

Yıllarca önce müfettiş olarak tesbit ettiğimiz gibi Ziraat Bankasının bir kredi kooperatifinden 23 bin lirayı zimmetine geçirerek 2,5 sene hapse mahkûm olan ve Adliyeden kaçak olarak yaşayan bir adamı İstanbul'da tekrar Kooperatif Müdürlüğüne tâyin etmek suretiyle ikinci müdürlüğünde de 90 bin liralık kooperatif sermayesinin afiyetle yenilmesine imkân verilmiştir. Yirmi yıl önce tesbit ettiğimiz bu olay Özel Teşebbüs piyasasına yeni bir müteahhit hediye etmiş olup resmî bir inşaata tuğla ve kiremit veren bu eski müdürün Devletten aldığı 110 bin liralık avansı da iç ederek ortadan kaybolduğunu sonradan öğrenmiştik.

Resmî yayınlarda 2 milyon üyeli 6.000 kooperatiften söz eden kooperatifçilerimiz Adalet makamlarını en çok işgal eden yolsuzlukların kooperatif idarelerinde olduğunu ve 1960 yılında 215 Tarım Satış Kooperatifi üzerinde biriken Ziraat Bankası alacaklarını 924 milyon liraya yükseldiğini bilmem bilirler mi?...

Halk Bankası eliyle esnaf kefalet kooperatiflerine dağıtılan 150 milyon liranın her yıl faizi alınarak yenilenmekte olduğunu ve bu paralardan küçük sanatkârlara dağıtılan kredilerin nasıl çar çur edildiğini daha önce yayınladığımız bir çok makalelerle genel oya duyurmuştuk.

Şimdi Radyolarda reklâm ilânlarını duymakta olduğumuz bu Banka 1962

yılında:

8.200 bakkala 14 milyon lira,

3.200 tuhafiyeciye 6 milyon lira,

3.066 kahveciye 5 milyon lira, kredi dağıtmakla Yurt kalkınmasına yardım ettiğini sanmış ve 100 milyonları aşan ikrazatından bir kuruş bile tahsil etmeden her yıl yenilenen alacaklarla bilânçolarını kabartmıştır. Kahvelerimizin yorgun müşterileri dinlendirmek ve sokakta gezen aylak kişilere sığınak olmak bakımından yurt ekonomisindeki olumlu rolleri ink-ar edilemezse de aynı yıl içinde 1.115 tornacıya 2 milyon liralık krediyi yeterli bulan banka idarecilerinin elleri işleyen ve yaratıcı gücü olan sanatkârlarımıza biraz daha öncelik tanımalarını istemek bilmem hakkımız değil mi?...

Şimdi gelelim, Uluslararası bir toplantıdaki kooperatifçilik meselesine..

Bu yıl 2-22 Haziran tarihleri arasında Cenevre'de toplanan Uluslararası Çalışma Bürosunun (B.İ.T.) gündeminde çok önemli bir konunun yeraldığını bu Büronun yayınladığı bir kitaptan öğrenmekteyiz. Çalışma Bakanlığından iki temsilci, İşverenler kolundan 1 temsilci ve Türk-İş'in bir temsilcisi ile katıldığımız bu toplantıya ait tutanaklarda hiç bir Türk delegesinin söz almadığını, Seylan, Moritanya, Lübnan ve İsveç gibi küçük Devlet sözcülerinin sayfa sayfa fikirler yürüttükleri bu önemli toplantıda sayın sözcülerimizin dudak kıpırdatmadıklarını üzülerek öğrendik.

Bu toplantılarda müzakere gündemi «Geri kalmış memleketlerin gelişmesinde kooperatiferin sosyal ve ekonomik rolü» gibi çok önemli bir konuyu kapsadığı halde Hükûmet bütçesinden bol bol harcırah alan sayın temsilcilerimizin dudak kıpırdatmayışlarını hayretle karşılayarak ilgililerden bilgi almaya çalıştık. Ancak aldığımız malûmat daha ziyade hayretimizi mucip oldu. Öğrendiğimize göre Çalışma Bakanlığı Ticaret Bakanlığına bir yazı yazarak «Kooperatifçilik konusundaki bu müzakereleri izlemek üzere bir uzman istemiş, Bakanlık iki isim vererek bu şahıslardan birinin toplantılara katılmasını dilemiş, ancak yolluk faslında ödenekleri olmadığından yol masraflarının Çalışma Bakanlığınca karşılanmasını ileri sürmüş, Çalışma Bakanlığı bütçesinde de bu husus için para olmadığından, dan, dan...» diğer toplantılara katılan temsilcilerimiz bu konferansa iştirak edememiş. Haydi Ticaret Bakanlığında para yokmuş, Ziraat Bankasından bir temsilcinin gitmesi sağlanamazmı idi? Haydi orada da para yok, Türk-İş bütçesinden bir uzman gönderilemezmi idi?

Dava bu toplantıya katılıp katılmamaktan ziyade Yurdumuzda Kooperatifçilik konusuna ne derece önem verildiğini göstermektedir. Toplantı özet-

lerinden anladığımıza göre Birleşik Arap Devletleri ve Moritanya İşçi delegeleriyle Doğu Bloku temsilcileri konferansça alınacak kararların bütün üye Devletlerce uyulacak bir mukavele (Convention) haline getirilmesini istedikleri halde iktisaden gelişmiş devletlerin temsilcileri bu kararların bir tavsiye niteliğinde olmasını ve her memleketin kendi bünyesine göre kooperatif mevzuatını düzenlemekte serbest bulunmaları tezini savunmuşlardır.

Çekoslovakya Teknik temsilcisi M. Capek yaptığı uzun açıklamalarda «az gelişmiş memleketlerde kooperatifçiliğin önemli rolünü ve Doğu Bloku memleketlerindeki uygulamalardan alınan sonuçların etraflıca izah ettiği halde daha sonra konuşan Holanda temsilcisi işverenlerin alınan kararlardan endişe duyduklarını, kooperatiflere yapılacak yardımların diğer teşebbüslere de sağlanması gerektiğini ve özel teşebbüsle kooperatifler arasındaki ekonomik eşitlik ilkelerinin asla zorlanmaması gerektiğini... İleri sürmüştür.

Konuşma tutanaklarından anladığımıza göre Batının gelişmiş ülkeleri bugünkü ekonomik düzenin devamını mutlaka istemekte olup kooperatifçiliğin lüzumundan fazla teşvik edilerek az gelişmiş ülkelerin uyandırılmasından adeta endişe duymaktadırlar. Yoksa filân Devletin tarım ürünlerini şu veya bu şekilde üretmesinin o kadar önemli olmayıp bu kalkınan memleketlerin bir gün kendilerine muhtaç olmıyacakları ve pahalı sattıkları sınaî mamûllerine pazar bulamıyacakları endişesi sayın fabrikatörlerin uykularını kaçırmaktadır.

Yurdumuz gibi geri kalmış bir ülkede bilhassa Toprak ve Tarım reformlarının tek çıkar yolu küçük köylerimizin birer üretim ünitesi halinde birleşerek İsrail Moşaf'larında olduğu gibi kooperatifleşmekten ibaret bulunduğuna göre dikkatle izlememiz gereken bu gibi toplantılara temsilci göndermememiz çok üzücüdür. Her konuda olduğu gibi kooperatifçilik konusunda da ciltler dolusu kitaplar yayınlanarak bir yılan uykusu halinde bulunan yarı ölü kooperatiflerimizi canlı birer varlık gibi göstermemiz kendi kendimizi aldatmaktan başka bir şey değildir.

Türk Kooperatifçilik Kurumunun çeyrek asırlık faaliyeti sonunda yedi katlı bir binaya sahip olarak bu binayı Spor-Toto'ya kiralaması hiç bir değer taşımadığı gibi Ziraat Bankasının lüks baskılı ve bol resimli dergilerle kooperatifçilik konusunda reklâm yapması da olumlu bir sonunç vermiyecektir.

Yurdumuzdaki resmî ve gayri resmî bütün kooperatif kuruluşlarının biran önce harekete geçerek büyük bir «Kooperatifçilik Kurultayı» toplamalarını ve bu kurultayda kalkınma meselelerimizin konuşularak olumlu bir faaliyet proğramına bağlanmasını dilemekteyiz.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDAN SONRA

A. B. D. NİN, BATI AVRUPAYI KOLONİZE ETME ÇABASI

TANJU ÜNER

Batı Avrupa uzun süreden beri gelişmiş bir sanayiye ve bu sanayiyi başarıyla yürütecek bir işçi sınıfına sahiptir. Amerika birleşik devletlerinin savaş sonrası batı Avrupayı kolonize etmeye çalışması dünyanın herhangi bir yerindeki başka bir ülkeyi kolonize etmesinden farklıdır. Batı Avrupa Amerikan emperiyalistlerine hazır sanayisi çalışkan işçisiyle diğer ülkelerden çok daha fazla kazanç getirebilir. Bu sebebe ayrıca batı Avrupanın stratejik öneminide eklemek gerekmektedir. Batı Avrupa Afrika ve Asya üzerinde emperiyalist emeller besliyen bir ülke için, o ülkelere egemen olan bir yerde bulunmaktadır, ayrıca gelişmiş sanayisi, ulaştırma olanakları, yetişmiş ordusuyla Sovyetler birliğine karşı açılacak gelecekteki bir savaşta en önemli rolü oynayacaktır.

Savaş sonrası batı Avrupaya yayılan Amerikan kapitalizmi Hitlerin savaş sırasında gittiği yoldan gitmiştir. Hitler, sanayide gelişmiş ülkelerin, sanayisini askeri yollardan elde ederek, onu ya tam olarak Alman kapitalistinin etkisi altına sokuyor, Almanlaştırıyor, yada Alman kapitalistinin denetimi altında sahibinde bırakıyor, ondan gelirin büyük bir bölümünü alıyordu. Hitlerin girdiği Avrupa ülkelerindeki bankaların da hemen hepsi Alman bankacıları tarafından ele geçirilmiştir. Alman ordusunun girdiği ülkelerin işçileri en kötü koşullar altında çalıştırılarak Alman ordusuna sürekli olarak savaş malzemesi yetiştirdiler, böylece Hitler Sovyetler birliğine girmek için gerekli duruma gelmiş oldu. İkinci dünya savaşının en önemli ve kuvvetli devleti olan Amerika birleşik devletleri savaş kazanıldıktan sonra bu kuvvetli durumundan faydalanarak Hitlerin boş bıraktığı batı Avrupa ülkelerine girmek oraları kolonize etmek amacını gütmüştür. Amerikan kapitalizminin bu Avrupaya ilk gelişi değildi, daha birinci dünya savaşından hemen sonra Amerikan emperiyalistleri Avrupa emperiyalistlerine Macaristan, Polonya, Finlandıyadaki devrimleri önlemeleri için milyonlarca dolar yardım yapmışlardır. Avrupa kapitalizminin Amerikan kapitalisti için sağlam bir duruma gelmesiyle birlikte Amerikan kapitalistleri milyarlarca doları Almanya, İtalya, İngiltere, Fransada yatırmaya başladılar. Bu yatırımlar özellikle ağır sanayiye doğru yöneliyor-

du, ama Amerikanın o süreler askeri gücünün yeterli olmaması, Avrupa ülkelerinin iyi yetişmiş ordulara sahip olmaları Amerikan kapitalistlerini tam olarak bu ülkelerin üstüne egemen kılamamıştır. — Bu egemenlik ancak çok ilerde Nato yolundan Amerikan askerinin batı Avrupanın stratejik kilit noktalarına yerleşmesinden sonra olabilecektir. —

İkinci dünya savaşından Avrupa iyice zayıflamış olarak çıktı, denebilirki ikinci dünya savaşı Avrupa emperiyalist devletlerinin emperiyalistlik görevlerini Amerikaya bırakmasının dönüm tarihidir. Batı Almanya Amerikan, İngiliz, Fransız işgali altındadır, gerçekte İngiltere ve Fransa bu savaştan kendi yaralarını saramayacak bir durumda çıktıklarından Amerika batı Almanyanın tek işgal kuvvetidir. Fransa, İngiltere, İtalya ve diğer batı Avrupa ülkeleri savaştan büyük kayıplarla çıkmışlardır, bu ülkelerde kapitalizmin ayakta durabilmesi için Amerikanın büyük yatırımlarına gereksinme vardır. İşte Amerikan kapitalizmi bu durumdan faydalanarak bu ülkelere girmiştir. Her ülkeye giriş yöntemi belki biraz değişik, ama amaçlar hep aynıdır. Bu amaçlar batı Avrupaya politik, iktisadi olarak egemen olmak ve Avrupanın kolonilerini devralmaktır. Bunlara gelecekteki bir savaşın ön hazırlıkları olarak çeşitli Avrupa ülkelerine askeri üsler kurulması amacınıda eklemek gerekir. Amerikan kapitalinin yılgın Avrupa devletlerine girişi çeşitli yollardan olmuştur. Marshall planı, Truman doktrini giriş yollarının en belli başlı olanlarıdır.

İkinci dünya savaşı sırasında Avrupada Hitlere karşı savaşan halk kuvvetleri aynı zamanda kendi emperiyalistlerine karşı da savaşmak zorundaydılar; Hitlerle işbirliği yapan bu satılmışlar kendi halklarının sömürülmesine böylece yardımcı olmaktaydılar. Savaşın kazanılmasında büyük cabalar gösteren halk kuvetleri savaş sonrası bu ülkelerin tek egemen ögesi olarak ortada kaldılar. Fransada, İtalyada halk kuvvetleri savaşın sonunda bu ülkelerin gelecekteki yönünü çizebilecek güçteydiler, ülkelerinin kapitalist sınıfı Hitlerle birlikte büyük bir yenilgiye uğramış, halkın gözünde değerini iyice yitirmişti Fransada antifaşist kurtuluş komitesi bir program hazırladı, bu programa göre monopolkapitalizmin kökü kazınacak ve ülkenin bağımsızlığı sağlanacaktı. İtalyada 6 partiden kurulmuş ulusal kurtuluş komitesi yaptığı programında büyük sanayinin ulusallaştırılmasını ve geniş bir toprak reformunun yapılmasını ön görüyordu. Böylece işçi sınıflarının önderliğinde geniş bir halk hareketine girişilmiş, bunda başarıda kazanılmıştı. Kapitalist sınıfların eski güçlerini kazanmaları emekci sınıfın yanında kuvvetlenmeleri, ona egemen olma-

ları olanaksız görünüyordu. Amerikan ve onun işbirlikçisi İngiliz ordusunun batı Avrupa ülkelerine girişi halk hareketlerini engellemiştir. Amerikan ordusunun batı Avrupa ülkelerine girmesiyle birlikte durum o ülkelerin kapitalistlerinin lehine bir gelişme gösterdi; Amerikan ordusu ilk olarak halk kuvvetlerini silahlarından arıdı, sonra o süreye değin dışarıda büyük bir itina ile saklanmış, yetiştirilmiş kapitalistleri ülkelerine soktu ve onları sorumlu yerlere yerleştirdi. Amerikan ve İngiliz kuvvetleri Alman ordusunun çekildiği her yerde hemen başarı kazanamadı; Belçikada, Yunanistanda halk kuvvetlerinin silahsızlandırılması ve yerlerini kapitalistlere-ki bunların bir bölümü o süreye değin Hitlerle işbirliği yapmıştır-bırakması uzun süren mücadelelerden sonra oldu. Yunanistanda faşist kıralcı kuvvetler önce İngilizlerin sonra onların yerini alan Amerikan kuvvetlerinin yardımıyla iktidara getirildiler.

Fransa ve İtalyada halk silâhlarını bıraktı, seçimlere geçildi, ama Amerikalılarla işbirliği yapan kapitalist kuvvetler seçim sonuçlarını dikkate almadılar. — 1945 ekiminde Fransada yapılan seçimlerde komunistler diğer partilerin hepsinden fazla oy aldılar, geleneklere göre komunistlerin başbakanı çıkarması ve hükümetin en önemli yerlerini ellerine almaları gerekiyordu, De Gaulle onlara bu hakkı vermedi; doğan hükümet krizi komunistlerin bu haklarından vazgeçmesi sonunda önlendi ve katolikler hükümette en önemli yerleri aldılar. —

Amerikalıların batı Avrupada yeniden kuvvetlendirdikleri kapitalist sınıflar artık bağımsızlıklarını yitirmişlerdi, ülkelerinin yönetiminde sürekli olarak söz sahibi olabilmeleri eski sanayilerini yeniden kurabilmeleri ve başarıyla işletebilmeleri Amerikan kapitalizmine bağlanmıştı. Batı Almanya kapitalistleri diğer batı Avrupa ülkelerinin kapitalistlerinden dahada bağımlıydılar. Bu ülkede işgal kuvveti olarak bulunan Amerikalılar batı Almanyanın dokusuna dokunmadılar. Nazi sanayiciler, eğitimciler, memurlar olduğu gibi yerlerinde bırakıldı, yalnızca birkaç nazi sembolik olarak cezalara çarptırıldı. — Ki onlarda birkaç yıl sonra aflardan faydalanarak dışarı çıktılar-Amerikan kapitali Alman sanayisini çeşitli şekildeki yardımlar yoluyla içerden eline geçirdi. Yunanistanda halk hareketine karşı yapılan mücadeleye paralel olarak Truman hükümeti tüm batı Avrupa hükümetlerinden komunist ve sosyalistlerin uzaklaştırılmasını emretti. Komunistler ve sosyalistler 1947 yılı baharında iki ay içinde Belçika, Fransa, İtalya hükümetlerinden uzaklaştırıldılar. Bu harekete paralel olarak bu ülkelerin işçi sınıflarına karşı daha kesin

bir savaş açıldı. Amerikan kapitalizmini artık arkalarına almış olan Avrupa kapitalistleri işçi sınıfına karşı daha rahat hareket edebilme olanağını kazandılar. İşçi sınıfına karşı dışarıdan açılan bu savaşlar doğal olarak onun gücünü yitiremez tersine kuvvetlendirir, saflarını dahada sıklaştırmasını sağlardı, ama Amerikan kapitalizminin oyunları burada bitmedi. Amerikadan büyük paralarla gönderilmiş sendika bürokratları batı Avrupa ülkelerinin işçi sınıflarını içerden yıkmakta büyük başarı gösterdiler.

İtalyada, Fransada Amerikalı sendika bürokratları sarı sendikalar kurdular, bu iki ülke o süreye değin sendikaların bir bütün olarak hareket ettiği ülkeler olarak tanınıyorlardı. İtalyada Amerikan sendikacılarının bol paralalarıyla kurulan sarı sendikayı kapitalistlerden başka Vatikan'da diğer sendikalara karşı tüm gücüyle destekliyordu. Dünya işçi hareketini bölmekte büyük çabalar gösteren sendika bürokratları Belçika, Hollanda, İngiltere sendikalarını dünya sendikalar birliğinden çıkarmayı başardılar. Batı Almanya sendikalarıda artık eski özelliklerini kaybetmişlerdi, Hitler devrinde başarıyla rejime karşı koymuş emekçilerin çoğu yokedilmiş, diğerleri ise doğu Almanyaya geçmişlerdi; batıda kalan sendikalar işgal kuvvetleri tarafından istenilen yöne çekildiler. Hitler devri öncesi Almanyanın kaderinde siyasi bir kuvvet olarak büyük bir rol oynamış olan sendikalar savaş sonrası Amerika ve İngiliz işgal kuvvetlerinin zorlamalarıyla siyasi birgüc olma haklarını kaybettiler. — Amerikan sendika bürokratları ikinci dünya savaşından sonra girdikleri her ülkede işçi sınıflarını sürekli olarak siyasi sahneden uzaklaştırmaya çalışmışlardır. Sendikaların kapitalist düzen için bir tehlike olması korkusu artık gelişmiş kapitalist ülkeler için söz konusu değildir. Bu oyun şimdide gelişmiş kapitalist ülkelerin girdiği ve kapitalist yöntemlerle kalkındırmaya zorladığı az gelişmiş ülkelere üşüşen kapitalist sendika bürokratları bu ülkelerin sendikalarını siyasi sahneden uzak tutmaya çalışıyorlar, Amerikada, batı Almanyada eğitim gören az gelişmiş ülkelerin sendikacıları artık ülkeleri için faydalı olabilecek bir durumda değillerdir. Az gelişmiş ülkeleri geliştirip, ilerleten tek kuvvet emekçi sınıfıdır, emekçi sınıfının tüm gücünü yitirdiği yalnızca kapitalist düzenin tamircisi olarak ortada kaldığı az gelişmiş ülkeler gelişme olanaklarını kaybetmeye tutsaktırlar. —

İkinci dünya savaşı sonunda Amerikan emperiyalizminin batı Avrupa ülkelerindeki sosyalist ve komunist partileri sürekli olarak baskı altında tut-

ması ve Amerikan sendika bürokratları aracılığıyla batı Avrupa işçi sınıfını bölmesine parelel olarak Amerikanın bilinçli işçi yöneticileride sendikaların başından uzaklaştırıldılar. Philip Murray, James Carey, Walter Reuter, William Green gibi sendika bürokratları bilinçli işçi yöneticilerinin yerini aldılar.

A.B.D. nin kapitalist Avrupaya girişiyle birlikte bu ülkelerin kültürel yaşamındada büyük değişiklikler oldu. Amerikan kapitalistleri Batı Avrupanın film sanayisini, basınını Hollywood ve Readers Digest yüzeyine indirdiler. Gazeteler Amerikan resimli romanlarını yayınlamaya başladılar-bu resimli romanlarda gangesterlik özenilir bir meslek durumunda gösterilir. — Amerikan sinama firmalarının bol olanaklarla girdiği Avrupa sinama sanayisinde birçok firmalar onlarla rekabet edemeyip battılar. İngiliz ve Fransız sinama firmalarından bazıları Amerikan sinama tüccarlarının eline geçti. Amerikanın girmesiyle batı Avrupada reklam sanayiside alabildiğine gelişti. Coca Cola, v.s. ilanları hemen her yanı sardı. Amerikan propagandasının siyasi yaşamada büyük etkileri oldu. Marshall planına paralel olarak Sovyetler birliğine karşı geniş bir propaganda kampanyası açıldı, Avrupanın tüm sol partileri Amerikan kapitalizminin geniş olanaklarıyla yapılan propagandaların baskısı altında bırakıldılar. 1948 yılında İtalyada sol koalisyonun seçimleri kazanmasını önlemek için milyonlarca dolar sarfedildi, Amerikan ordusu ve donanması bu sırada İtalyada çeşitli göz dağı verme manevraları yaptılar — Bu bugüne değin süregelmiştir, solun her kuvvetlendiği kapitalist ve yarı kapitalist ülkelerde seçimlerden önce Amerikan ordusunun çeşitli manevraları yapılır. — Amerikan propandası başlangıçta en çok Fransada zorluklarla karşılaşmıştır. Fransız halkının milliyetçi tutumunun ve propagandanın bu ülkenin yapısına uydurulamamasının bunda rolü büyüktür. Marshall propagandasını Fransanın yapısına John Brown adında Amerikan askeri casusluk örgütünün eski bir ajanı başarıyla uygulamıştır. John Brown o süreye değin yapılmakta olan sesli propagandaya son verdi; Fransız milliyetçilerini ürkütmeyecek sessiz bir propaganda başladı.

Amerikan iş adamları, memurları tüm Avrupaya yayıldılar. Marshall planı yardımları Amerikaya kapitalist Avrupa ülkelerinin vergi ve maliye politikasını denetleme hakkı verdi. Avrupa hükümetleri kendi kapitalistlerini Amerikan kapitalistlerinin rekabetine karşıda korumaya yetkili değillerdi. Marshall planıyla ilgili olarak Avrupada görev almış en küçük Amerikan memurları bile Avrupa hükümetlerini denetlemeye kendilerini yetkili görüyorlardı.

Amerikan emperiyalizminin kapitalist Avrupanın tümü üstünde egemenliğini kurmak isteğine parelel olarak bu ülkelerin bütünlüğü - birleşmesi - sorunu ortaya atılmıştır. Buna göre Avrupa devletleri kendi başlarına yaşayabilecek güce sahip değildiler, birleşmeleri, tıpkı A.B.D. gibi birleşik Avrupayı kurmaları gerekirdi. Bu konuda öncülüğü John Foster Dulles ve Dean Acheson yaptılar. Birleşik bir Avrupada merkez A.B.D. rine göre batı Almanya olmalıydı, bunun çeşitli sebepleri vardır: Amerikan kapitalizmi Avrupada en büyük yatırımları batı Almanyada yapmıştır. — daha ikinci dünya savaşından önce 1 milyar doların üstünde — Wallstreet bu yatırımlardan ve çeşitli kartel anlaşmalarından dolayı Ruhr sanayisine ve bankalarına yakından bağlıdır. Batı Almanya kapital gücü bakımından'da diğer Avrupa ülkelerine egemen bir durumdadır ve Sovyetler birliğine açılabilecek gelecekteki bir savaşta A.B.D. nin en sadık işbirlikçisi olacaktır. — Bunda batı Almanyanın Sovyetler birliğine karşı olan özel durumu büyük rol oynamaktadır — Tüm bunlara A.B.D. ne bağlı bir Alman kapitalizminin Avrupada İngiliz emperiyalizmine karşı dengeyi sağlayacağınıda eklemek gerekir. Artık A.B.D. Atlantik paktı ve Avrupa ortak pazarı aracılığıyla batı Avrupaya iyice yerleşmiş bulunuyor. Bugün ortak pazarın içinde bir araya gelmiş olan gelişmiş kapitalist ülkeler birbirleriyle tam anlamda anlaşmış değillerdir, aralarındaki çeşitli ayrılıklar gerçekte kapitalizmin iç çelişikliğine dayandığından kolay kolay ortadan kalkacağa benzemiyor.

UYGULAMALARDAN ÖRNEKLER ÖNÜNDE

TOPLU SÖZLEŞME YETERLİ BİR HAK MIDIR?

Kemal SÜLKER

Kemal Sülker'in geçen sayımızda incelediği konu, Türkiye'de İşçi sınıfının varlığını kabul ettirme savaşına da ışık tutuyordu. Türk işçi sınıfının 1950 den bu yana elde ettiği hakların, hayatın içindeki önemi ve uygulama koşulları nedir? Bu hakları kısıtlamak, işlemez hale getirmek için ne gibi «açıklıklar» yaratılmak istenmiştir?

Okuyacağınız inceleme yazısında hem bu sorulara cevap, hem de Toplu İşsözleşmeleri'nin uygulamalarından örnekler bulacaksınız.

İngilterede yapılan Sanayi Devrimi, işçi sınıfının ortaya çıkmasına ve işçi - işveren münasebetlerinin bir çok ekonomik, sosyal ve siyasal fikir ve hareketlere yol açmasına sebep olmuştur. İşçiler, işverenler karşısındaki çok zayıf durumlarını düzeltmek için işçi sendikaları kurmak zorunluğunu, sonra da siyasî partilerde toplanarak devlet yönetiminde söz ve karar sahibi olma fonksiyonlarını yapma gereğini duymuşlardır. Sendikalar olarak da toplumun çeşitli kültürel ve sosyal dallarında çalışmak suretiyle de sosyal görevlerini yapagelmişlerdir.

İşçiler ekonomik menfaatlerini toplu halde korumak için bir çok hareketlerde bulunmuş, bir çok çileler çekmiş ve bir çok zorlukları göğüslemiştir. Sonunda 19. Yüzyılın bitimine doğru, işverenlerle olan münasebetlerini Toplu Sözleşme ile belli bir süre için teminat altına almayı başarmıştır. Böylece işçiler, öteden beri tek taraflı olarak hazırlanan ve işçilere dayatılan iş şartları yerine kendilerinin de katıldıkları müzakereler sonunda isteklerine uygun bir çalışma düzeni kurulmasını sağlamağa muvaffak olmuşlardır.

Türkiyede toplu pazarlık ve toplu sözleşme ancak 1961 sosyal Anayasası ile gerçekleşebilmiştir. Her ne kadar Ticaret Kanunu, işçilerin topluca iş akitleri yapması yolunu açık tutmuş ise de, grev hakkının bulunmadığı sürece başarılı bir toplu sözleşme yapmak mümkün olamamıştır. Her ne kadar bazı sendikalar, grev hakkının olmadığı dönemde de bazı işverenlerle toplu sözleş-

me imzalamışlarsa da bunlar, iyi niyetli işverenlerin sendikalarla barış içinde çalışmaktan edineceği menfaati bilmiş olmalarından ve işyerinde kurmak istediği düzene karşı çıkacakları sendika ile karşı karşıya bırakma isteğinden doğmuştur. Burada sendikalara düşen başarı payı, sadece bir kısım işverenlerle bazı noktalarda ortak görüşte olmaları ve kendilerini işveren gurupuna bir güç olarak kabul ettirebilmiş bulunmalarıdır.

«İşçilerin işverenle olan münasebetlerini toplu olarak düzenlemelerini sağlayan mekanizma»dan ibaret olan Toplu Pazarlık sistemi, tekil değil, çoğul açısından hareketi gerektirmiş, işçinin ekonomik çıkarlarını «pazarlık» yolu ile koruma olanağını sağlamış, işçi - işveren arası kurullar ihdas ederek ortak çalışma ve ortak karar verme yolunu açmış, sonra da sendikanın tutumunu, yorum tarzını ve uygulama anlayışını ortaya çıkararak işveren karşısında sendikanın dinamizmini belirtmiştir. Bu bakımdan toplu pazarlık sisteminin çıkışı, işçi sınıfının gücünü sermayedar gurupa kabul ettirmiş olmasının bir sonucudur.

DÜNYA'DA ve TÜRKİYE'DE

1840 da başlayan toplu sözleşme sistemi, birinci Dünya savaşından sonra T.Roosvelt'in Cumhurbaşkanlığı döneminde Birleşik Amerikada büyük bir gelişme göstermiş, Avrupanın totaliter rejimleri ise müdahaleler, ya da sosyalist devletler kurulmasıyla fiilî hâkimiyetler yüzünden gereksizleşmiştir. Ancak 2. Dünya savaşı sonunda Almanya, İtalya ve Japonyadaki dikta rejimleri ve faşizm yıkıldıktan sonra bu memleketlerde de sendikacılık yeniden güçleşmiş ve toplu pazarlık sistemi de bir hayli başarı sağlamıştır.

Türkiyede toplu pazarlığın kanun yoluyla başlayabilmesi Anayasamızın 47. maddesindeki hakkın kabulünü izleyerek çıkarılan 275 sayılı toplu iş sözleşmesi, grev ve lokavt kanunu ile mümkün olabilmiştir.

Anayasanın 47. Maddesi aynen şudur:

«Madde 47 - İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler.

Grev hakkının kullanılması ve istisnaları ve işverenlerin hakları kanunla düzenlenir.»

İşte, bu kanunla düzenleme 15/7/1965 günü kabul edilen ve 24 Temmuz 1963 te yayınlanan 275 sayılı kanunun işlemesini gerektirmiştir. Ancak

hemen işaret etmek gerekir ki, Anayasada lokavt bir hak olarak yer almadığı, üstelik tam çalışmayı amaç bildiği, sosyal adaletin gerçekleşmesini istediği halde, 275 sayılı kanunla işverenlere, işçileri topluca çıkarmak ve onları aileleriyle birlikte perişan etmek açlığa mahkum etmek anlamına gelen lokavtı da hak olarak getirmiştir.

275 sayılı kanun toplu iş sözleşmesini *«hizmet akdinin yapılması, muhtevası, sona ermesi ile ilgili hususları»* düzenleyen bir belge saymış, bu sözleşmelerin *«işçi ve işveren münasebetlerini ilgilendiren diğer hususlar ile tarafların karşılıklı hak ve borçları ve özellikle hizmet akdinin yapılması, muhtevası ve sona ermesi hususlarının uygulanması ve denetimi ile ilgili hükümleri ihtiva»* edebileceğini de hükme bağlamıştır.

Başarılı bir toplu iş sözleşmesinde şu bölümlerin bulunması gereklidir:

GENEL HÜKÜMLER

Tarafların hak ve vecibeleri
- işe alma ve işten çıkarma
- tarafların uymaya mecbur olduğu hususlar
- sendika, idareci ve temsilci hakları

İş emniyeti ve iş disiplini
- işçi sağlığı
- Disiplin kurulu
- Disiplin cezaları

Eğitim çalışmaları
- İş başında eğitim
- Sendikacılık seminerlerine katılma hakkı
- Geliştirme seminerlerine katılma hakkı
- Seminer masraflarına işverenin katılması

Malî hükümler
- Saat ücret kademeleri
- Saat ücretlerine kıdem zamları
- saat ücretlerine liyakat zamları
- saat ücretlerine yıllık zamlar
- Olaganüstü başarı ikramiyeleri
- Yıllık ikramiyeler
- Fazla çalışma saatlerinde zam oranları

İzin ücretleri
Üretim primleri
kıdem tazminatının hesaplanması
Seminerlere katılanların ücretleri, primleri,
Sosyal Yardımlar
Yemeklerin miktarı, kalitesi,
işçi çocukları için ödenek
evlenme yardımları
doğum yardımları
ölüm yardımları
ölüm tazminatı (varislere)
İşçi çocuklarına tahsil bursu
Geliş gidiş aracı veya parası

Değişik hükümler
Yürürlük süresi
Geçici hükümler

Toplu sözleşme ve grev hakkının doğması üzerine yapılan çeşitli toplu iş sözleşmelerini inceleyecek olursak bazı hakların elde edildiğini görebiliriz. Sendika hakları bakımından elde edilen neticelerden bazı örnekler vermek mümkündür:

SENDİKANIN HAKLARI

«Sendika idarecileri ve sendika temsilcileri, mesai saatları dışında veya verilecek müsaadeye dayanmak suretiyle mesai saatleri dahilinde yapılacak sendika faaliyetlerinden dolayı iş disiplin ve âhengini bozmamak kayıt ve şartı ile herhangi bir şekil ve suretle muaheze ve tecziye ve farklı bir muameleye tâbi tutulamazlar» (Zonguldak Maden İşçileri Sendikası — E.K.İ.)

«Sendikanın ve sendikanın bağlı bulunduğu işçi teşekkülünün yönetim kurulunda veya başkanlığında seçimle görev almaları dolayısıyla işlerinden ayrılan işçiler bu teşekküldeki görevlerinin, seçime girmemek, seçilmemek veya çekilmek suretiyle son bulması üzrine işe alınmalarını istedikleri takdirde işveren bunları, boş yer varsa derhal, yoksa

yer boşaldığında o şartlarla eski işlerine veyahut eski işlerine uyğun diğer bir işe sair isteklilere tercih edilerek almaya mecburdur.

Ancak, işbu yöneticiler, yeniden işe girmek için müracaat ettikleri tarihten itibaren bir ay içinde işe alınma imkânlarını bulamadıkları takdirde, bu bir ay içinde, dilerlerse sendika yöneticiliği için işten ayrıldığı andaki tazminatı kendilerine ödenerek ilişikleri kesilir» (Petrol-İş — BP petrolleri A.Ş.)

«Ücretlerini işyerinden almayan işçi teşekkülleri yönetim kurulu üyeleri ve başkanları, bu teşekküllerdeki vazifelerinin bittiği tarihten başlayarak üç ay içinde işyerine müracaat ettikleri takdirde kendilerine eski işlerini vermeği işveren taahhüd eder.

Eski işi münhal olmadığı takdirde, muvafakatı alınmak şartı ile, işveren kendisini ihtisas ve branşına uygun bir işe alır. Eski işi boşaldığında işveren bu işçiyi eski işine verir.» (Türkiye Tütün, müskirat, gıda ve yardımcı işçi sendikaları federasyonu — Tekel Genel Müdürlüğü)

«Sendika temsilcisinin iş akdine, temsilcilik süresince son verilemez. Ancak 16. maddeye uyan hallerde işçi sendikası temsilcisini değiştirmeye mecburdur.» (Deri-İş — Kösele ve deri işverenleri sendikası)

«İşveren, işyeri sendika temsilcileri hakkında İş Kanununun 13. Maddesi hükümlerini işbu toplu sözleşme müddetince kullanmamayı kabul eder. Ancak, sendika işyeri temsilcileri:

1 — Gerek işverene, işveren ve vekiline ve diğer işçi arkadaşlarına işyerinde terbiye ve nezaket dışında bir harekette bulunmamak,

2 — İşyerinin intizam ve inzibatını bozmamak,

3 — İşyerindeki asıl işlerini aksatmamak,

4 — İşçileri işveren aleyhine sevketmek suretiyle kendine menfaat sağlamak ve bağlı olduğu sendikaya aykırı beyanda bulunmamak,

5 — Yukarıda yazılı hallerdeki hareketleri vukuunda işveren iş akdini İş Kanunun 13. Maddesine uygun olarak feshetmek hakkını muhafaza eder.» (Lâstik-İş — Türkiye Kauçuk Mamulleri Lâstik ve plâstik sanayii işverenleri sendikası)

Sendika Baştemsilcisine sendikanın toplantılarında bulunmak gibi görevleri ifa etmek için, sendikanın yazılı talebi üzerine ücretli izin verilir. Bu şekilde verilen izinlerin tutarı yılda 15 günü geçmez.

Sendika tarafından görevlendirilecek bütün üyelere, işi aksatmamak ve sendikanın ihtiyacını karşılamak kayıt ve şartı ile yılda toplamı

21 günü (168 iş saatini) geçmemek üzere izin verilir. Bu izin dolayısıyle görevinden ayrılan üye veya sendika temsilcisinin ücretinden herhangi bir kesinti yapılmaz. İzin için sendika, bir iş günü önce işverene talebini bildirir. Aynı anda ikiden fazla görevlinin işyerinden ayrılması işverenin muvafakatına bağlıdır» (Maden-İş — Rabak)

«Baştemsilci, paydostan evvel olmak üzere günde 2 saat (iş saatinden sayılmak ve ücreti işverence ödenmek şartıyle) çalışmayabilir. Bu zaman zarfında randımanı düşürmeyecek ve çalışanların işlerini aksatmayacak şekilde hareketi esastır» (Maden-İş — Minnesapolis)

TOPLU SÖZLEŞMELERLE SAĞLANAN HAKLAR

Görüldüğü gibi bu haklar, daha önce ne kanunlarda mevcut bulunmaktadır, ne de işyeri Dahili Talimatnamesinde (iç yönetmeliklerde) yer almıştır. Sendikalar, hem temsilcilerinin, hem de baştemsilcinin işyerinde çalışmasını ve sendika yararına faaliyet göstermesini sağlayacak izin hakları ve çalışmamak hakları elde etmiş, bu yüzden işçilerin ücretlerinden herhangi bir kayıba uğramamaları da gözetilmiştir. Önceleri sendikacıları işten çıkaran işverenler, şimdi toplu sözleşmelerle sendika yöneticilerini işe almaya ve eski haklarını tanımaya razı olmuş, bu arada sendika temsilcilerinin toplu sözleşme süresince işten çıkarılmamaları da hükme bağlanmıştır. Oysa daha önce işverenler sendika temsilcilerini hemen işten çıkarmakta, işyeri işçi mümessillerini ise kıskıvrak bağlamakta, dışarıya çıkmasına, işinden başka işle uğraşmasına asla izin verilmemekteydi. Hatta İl Hakem Kurullarına başvurarak işçi temsilciliği sıfatının kaldırılması da istenir, bunda muvaffak da olunurdu. Sendikalar güçleri nisbetinde bu haksızlıkları ortadan kaldırmış ve yeni haklar elde edebilmişlerdir. Bu arada çalışma süreleri ve ücretleri bakımından da sendikalar toplu sözleşmelerle bazı yararlar sağlamışlardır. Örnekler verelim:

«İşçinin gece çalışması yaptığı her saat için kendisine vasatî saat ücretine ilâveten bu ücretin yüzde 50 fazlası ödenir. Ancak vardiya çalışması geceye isabet eden işçilere işbu ücret ödenmez. Vardiyada çalışan işçiye, vardiya sistemiyle çalıştırıldığı müddet için normal gündelik ücretinden başka beher vardiya çalışması için gayrısafî 3.35 T.L. ödenir. Gece işinde her fazla mesai saati için işçiye normal gündelik ücretinin

tekabül ettiği saat ücretine ilâveten bu ücretin yüzde 100 ü ödenir.» (Petrol-İş — The Shell co. Of Turkey Ltd.)

«Fazla mesai yapan işçilere, bu fazla mesaileri için ücretleri yüzde 75 zamlı olarak tatbik edilir.» (Teksif — Mensucat Santral)

«Günlük çalışma müddeti içinde öğle paydosundan evvel 5 dakika, akşam paydosundan evvel 10 dakika soyunma ve yıkanma müddeti tanınır.» (Şeker-İş — Şeker Sanayii)

«Her işgününün öğleden evvel ve sonrası için işveren tarafından tesbit edilecek muayyen zamanlarda işçiye 15 er dakikalık dinlenme paydosu verilir ve bu müddetler için işçinin ücreti kesilmez» (Lâstik-İş — U.S. Royal Lâstik Türk A.Ş.)

«İmalat gayesiyle pazar ve resmî tatil günleri işçi çalıştırılması hâlinde çalışan işçilere ücretleri yüzde 100 zamlı ödenir.» «Gece vardiyalarında çalışanlara vardiya farkı olarak saatte 25 kuruş fark ödenecektir.» (Lâstik-İş — U.S. Royal)

«Öğleden evvel ve sonraki çalışma sürelerinin ortalama bir zamanında 12 dakikalık ara dinlenmesi verilir. Bu ara dinlenmesine ait süre günlük iş süresinden sayılır.» (Maden-İş — Türkiye Ziraî Donatım Kurumu)

«İşyerinde sabahleyin işverenin tensib ettiği zamanda işçilere bulundukları kısımları terketmemek ve kendi işlerinin bozulmasına meydan vermemek şartı ile 10 dakikalık dinlenme ve işe yeniden şevkle başlama molası verilir. Bu süre çalışmadan sayılır.» (Maden-İş — Minneapolis)

TOPLU SÖZLEŞMELERDE KOMİTELER

İşçi Sendikaları, işverenin mutlak hâkimiyetini ve hatta «kendi başına buyruk» hareketini önlemeyi de toplu sözleşmelerde amaç bilmişlerdir. Bunu yapabilmek için de işyerlerinde çeşitli komiteler kurulması ve böylece danışma, ortaklaşa kararverme, yetkiyi kötüye kullanmayı önleme gibi davranışlarda bulunmuşlardır. Toplu sözleşmelerde kabul edilen çeşitli komiteler olmuştur. Bunlardan bir kaç örnek vermek, konuyu aydınlatmaya yarayacaktır:

«Sendika ve EKİ'nin seçeceği üçer kişiden müteşekkil temsilcilerle EKİ merkezinde daimî bir uygulama ve denetleme kurulu kurulur.

Bu kurul, taraflar arasında imzalanmış olan işbu toplu iş sözleşmesinin tatbikatından doğan anlaşmazlıkların giderilmesinde kesin karar verir ve taraflar bu karara uymayı kabul eder. Kesin karara bağlanmayan konularda 275 sayılı kanun hükümleri uygulanır.» (Maden İşçileri Sendikası — Ereğli Kömür İşletmeleri)

«İşbu toplu sözleşme kapsamına giren işyerlerinde «işyeri iş münasebetleri komitesi» adı altında bir komite kurulmuştur. Bu komite:

a) 100 kişiye kadar işçi çalıştıran işyerlerinde 2 si işveren, 2 si sendika temsilcilerinden teşekkül etmek üzere 4,

b) 100 işçiden fazla işçi çalıştıran işyerlerinde 3 ü işveren, 3 ü işçi temsilcilerinden teşekkül etmek üzere altı kişiden teşekkül eder.

İşveren temsilcileri işveren tarafından, sendika temsilcileri ise o işyerinde çalışan sendika üyeleri arasında veya teknik fayda görülen hallerde sendika yönetim kurulları arasından aynı adette yedekleriyle birlikte sendikaca seçilir.

Bu komitenin başkanı, işveren temsilcileri arasından işveren tarafından seçilir. Başkanın rey hakkı yoktur. Müzakereleri idare eder, zabıtları tanzim ettirir, mevzuları izah eder, görüş ayrılıklarını telife gayret eder. Komite 15 günde bir defa normal toplantı yapar. Ayrıca lüzum hâlinde komite üyelerinin talepleri üzerine komite başkanı komiteyi toplantıya davet eder. Bu toplantılar talep tarihinden itibaren en geç 24 iş saati sonra yapılır.» (Türkiye Türün Müskirat, gıda ve yardımcı işçi sendikaları federasyonu — Tekel Genel Müdürlüğü)

«Hâlen çalışmakta bulunduğu iş yeri veya nevi ile kadrosu ayrı olanlar Fabrikalarca derhal kurulacak aşağıdaki komite tarafından fiilen yaptıkları işin kadrosuna aktarılacak ve ücretler bu aktarmadan sonraki şekle göre uygulanacaktır.

Takdir komitesi:

a) İşçi Takdir Komitesi:

1 — İşletme Müdürü (Başkan), 2 — İşletme Mühendisi, 3 — İlgili kısmın ustabaşısı, 4 — İlgili kısımda çalışan sendika üyesi bir işçi (bunun sendika tarafından seçilmesi şarttır)

b) Hizmetli Takdir Komitesi:

1 — İşletme müdürü (başkan), 2 — Ziraat Müdür muavini, 3 — Mu-

hasebe Müdür muavini, 4 — İdare âmiri, 5 — İlgili kısmın başhizmetlisi, 6 — İlgili kısımda çalışan sendika üyesi hizmetli (Bunun sendika tarafından seçilmesi şarttır).

İşletme Komitesi:

Çalışma programının uygulanması ile ilgili konuları görüşmek, prodüktiviteyi arttırmak amacıyla işveren ve işçi arasındaki işbirliğini sağlayıp desteklemek bunun için yapılan teknik tadilat teklifleri ile yeni buluşları tartışmak, kampanya çalışmaları ile tamirat işlerini düzenlemek, iş hayatındaki eksiklikleri ve şikâyetleri incelemek gibi vazifeleri ifa eder...» (Şeker — İş Şeker Sanayii)

«İşbu iş sözleşmesi yürürlüğe girer girmez işverene ait işyerinde ikisi işveren ve ikisi sendikaca seçilecek dört kişiden mürekkep bir işletme komitesi teşkil edilecektir. İşletme komitesince seçilecek temilciler, sözleşme taraflarınca ismen tayin edilecek ve bu sözleşmenin imza tarihinden itibaren en geç 15 gün içinde diğer tarafa bildirilecektir. İşveren temsilcilerinden tayin edilecek bir işçi temsilcisi de komitenin sekreterliğine seçilecektir.

KOMİTELERİN GÖREVLERİ

İşletme komitesinin başlıca görevleri şunlardır:

a) İşyerinde çalışma hayatına doğrudan doğruya veya dolayısıyle tesir edecek her türlü hususu veya işveren tarafından ya da sendikaca teklif edilecek değişiklikleri incelemek (çalışma metodları, çalışma şekilleri kullanılan araç, âlet, techizat ve makine, zaman ve hareket çalışmaları gibi) incelemelerini işverene veya sendikaya, neticesi hakkındaki tavsiye ve görüşleriyle rapor halinde bildirmek bu raporlar hakkında taraflardan herhangi birinin yazılı daveti ile iki iş günü içinde toplanıp karar vermek,

b) İşyerinde verimliliği arttırmak için incelemeler yapar, sendika ve işverene lüzumlu tavsiyelerde bulunmak, işveren veya sendika tarafından verimlilik hususunda yapılacak veya hazırlanacak programları inceleyerek, bu programların uygulanması; elde edilecek neticeler, verim arttırmada işveren ve sendikaların vecibeleri artış nisbeti, artan verimlilikten tarafların alacakları hisseler konularında kararlar alır...

c) işyerinde uygulanacak vardiya sisteminin esaslarını tesbit etmek,

d) işçi fazlalığı dolayısıyle çıkarılacak işçileri tesbit etmek

... « (T. Liman ve kara tahmil tahliye işçileri sendikası — Antalya Umumî Nakliyat Şirketi)

«Sendika temsilcilerinin Müdürlüğe intikal ettirdikleri şikayet ve talepleri İzleme Komitesi inceleyerek karara bağlar.

İzleme Komitesi, sendika adına o işyerinde çalışan sendikanın yöneticilerinden seçeceği azamı 3 kişi ile Azot'un kendi personeli arasından seçeceği aynı adette kimselerden terekküp eder. Başkanı Azot tayin eder.

Komite başkanının daveti üzerine 3 iş günü içinde toplanarak ihtilaf hususlarının varid olup olmadığını, varit ise izalesi çarelerini araştırır ve bir karara varmaya çalışır.

Kararlar ekseriyetle verilir...» (Petrol-İş — Azot Sanayii)

«Kanun, nizamnameler ve toplu iş söğleşmesinde belirtilen iş inzibatı ve iş emniyetine taalluk eden hususlarda cezayı icab ettiren hallerde işçilere verilecek ücret kesimi işten çıkarma cezaları ancak Disiplin Kurullarının tahkik ve tetkikinden geçtikten sonra işverenin tasdiki ile tekemmül eder. Ve işveren tarafından tatbik olunur. İşveren Disiplin Kurulunca ekseriyetle verilen kararları işçi lehine değiştirebilir.

Disiplin kurulları en çok 3 işveren, 3 sendika temsilcisinden teşekkül eder. Taraflar temsilcilerini asil ve aynı adette yedekleriyle beraber kendileri tayin eder ve sözleşmenin yürürlüğünden itibaren 6 işgünü içinde yedekleriyle birlikte birbirlerine bildirirler.

İşveren, temsilcilerinin arasından birini Kurula başkan olarak tayin eder. Reyler gizli oyla verilir. Mutabakata varılmayan hallerde işveren kesin kararı verir.» (Maden-İş — Karabük Demir Çelik).

İZİN HAKLARI

İşçilerin ve sendika temsilcilerinin izin hakları da toplu sözleşmelerde yeni bir açıdan ele alınmış, işçilere bu bakımdan da ekonomik menfaatler sağlanmıştır. Böylece işçilerin izin hakları, işverenin o günkü psikolojisine, o işçiye karşı duyduğu hislere göre değişen tutumuna bırakılmamış, her işçi için eşit şartlara ve hükümlere bağlanmıştır. Kanunla tanınmayan hallerde de üc-

retli izinler elde edilmiştir. Bunlar için de yapılmış toplu sözleşmelerden örnekler verelim:

«Millî ve dinî bayram günleri ücretli tatil yapılacaktır. Ancak iş icabı bu günlerde çalışıldığı takdirde aynı miktarda ve münasip zamanlarda ücretli izin verilir.» (Türkiye tarım ve sanayii işçileri sendikası — Devlet Üretme çiftlikleri)

«Azotta asgarî bir yıl süre ile çalışmış bulunan her işçiye yıllık ücretli izin verilir. Bir yıldan üç yıla kadar olanlara yılda 12 gün, 3 yıldan 7 yıla kadar olanlara yılda 18 gün, 17 yıldan 15 yıla kadar olanlara 24 gün, 15 yıldan fazla olanlara 30 gün yıllık ücretli izin verilir.» (Petrol-İş Azot Sanayii)

«İşveren her yılın 24 Temmuz gününü ücretli tatil günü olarak kabul eder. Genel tatil ve ulusal bayramlarda çalıştırılan işçilere iki buçuk yevmiye tutarında ücret ödenecek, müteakip hafta bir gün izin verilecektir.» (İstanbul müskirat, gıda ve yardımcı işçi sendikası — Saim Okay Emil Scarpello ve ortakları marmara kollektif şirketi)

«Aşağıdaki izinli günlerde, kanunî tatil günlerinde tatbik edilen sözleşme esasları uygulanır:

a) İşçi eşini veya öz evladını kaybettiği zaman 3 gün,

b) İşçi ebeveynini, kayınpeder ve kayınvalidesini veya kardeşini kaybettiği zaman 1 gün,

c) İşçi ilk defa evlendiği zaman 3 gün,

d) İşçinin evladı doğduğu zaman 1 gün,

e) Askerî muayene için 1 gün,» (Teksif — Türkiye tekstil sanayii işverenleri sendikası)

«İşveren, sendikanın yetkili delegelerine kongre ve toplantılara iştirâk edebilmeleri için bir defaya mahsus olmak üzere ve senede bir haftadan fazla olmamak kaydı ile ücretli mazeret izni vermeği kabul eder.» (Lâstik-İş — U.S. Royal)

«Üyelere 29 Ekim Ulusal Bayram ücreti yüzde 75 zamlı, şeker ve kurban bayramı ücreti yüzde 50 zamlı olarak ödenir. Ulusal Bayram ve genel tatillere ait ücretler tatilin arefesinden ödenir ve çalışılmaz. Diğer hususlarda kanun hükümleri uygulanır» (Maden-İş — Rabak)

«Kanunî yıllık ücretli izin sürelerine 3 yıllık kıdemi dolduran işçilerden başlamak şartı ile bir hafta ücretli izin eklenir.

29 Ekim gününe ait tatil ücreti yüzde 100 zamlı ödenir. Ramazan ve kurban bayramlarına ait, çalışmadan verilmesi gereken tatil yevmiyeleri yüzde 50 zamlı olarak ödenecektir.» (Maden-İş — Minneapolis)

ÜCRETLER KONUSU

Toplu sözleşmelerde en önemli bölümü ücretler teşkil etmektedir. Türkiyede Asgarî Ücret komisyonlarının tesbit ettikleri ücretler, bu ücretlerin tesbitini gerektiren yönetmelikte gözetilmesi öngörülen ihtiyaçların pek çok aşağısında tesbit edilegeldiği için işçiler toplu sözleşmelerde o işkolunun asgarî ücret seviyesini yükseltmeyi de başarmışlardır. Bu arada ücret kategorileri azaltılmış, kademeli zamlar ve çeşitli primlerle ücretin takviyesine gidilmiştir.

Hatta bazı sendikalar hayat pahalılığına göre ücretlerin arttırılması şartını (Yâni Oynak Merdiven Sistemini) toplu sözleşmelerine koydurabilmişlerdir. Toplu sözleşmelerde ücretle ilgili çeşitli ölçüler kullanılmış ve çeşitli şekilde işçi ücretlerinin arttırılmasına önem verilmiştir. İşte örnekler:

«İşbu sözleşmenin tatbikine başlandığı tarihte çalışmakta olan işçilerin yeni ücret baremine intibak ettirilmelerinde, sahip bulundukları kıdemlerden tabloya göre her 3 yılı bir derece hesabiyle taban ücretin üstündeki derecelere intibak ettirilir. İntibakın azamî haddi kademesinin beşinci derecesidir. Bu intibaklar sırasında alacakları yevmiye zamları üç liradan aşağı olanların yevmiye zamları üç liraya iblâğ olunur. Keza intibakta hiç bir zam alamayacak olanlara da üç lira yevmiye zammı verilir.

İşçilerin, fiatlarda yükselme sonucu meydana gelecek reel gelir azalışına karşı korunmaları için, eşel mobil usulu (Oynak Merdiven sistemi) tatbik olunacaktır. Bu maksatla toplu sözleşmenin imzası tarihindeki Devlet İstatistik Enstitüsünce hazırlanan ve aylık istatistik bülteninde neşredilmekte olan Ankara geçinme endeksi esas alınmak üzere bu endekse vaki olacak yüzde 7.5 ve daha fazlası nisbetindeki bir yükselmenin arka arkaya üç ay devam etmesi hâlinde artışın başlangıç tarihinden itibaren işçi ücretlerine otomatik olarak zam yapılacaktır. Bu yükselme geçinme endeksindeki artışın asgarî ücrette husule getirdiği fark kadar bütün ücret kademelerine ilâve edilmek suretiyle eski ücret

eğrisine paralel olacak bir şekilde yapılır. Ancak bu ücret artışı arızîdir. Ve bir hakkı müktesep olmayıp Ankara geçinme endeksinin yüzde 7.5 nisbetinde düşmesi hâlinde esas skala tatbik edilecektir. Skalanın yükseltilmesinde zuhur edecek küsurat en yakın 25 kuruşa yuvarlanacaktır.» (Petrol-İş — Türkiye Petrolleri A.O.)

«Asgarî ücret, daimî işçiler için 16 T.L. dır. ücretleri T.L. 10, 11, 12 olanların ücretleri 16 liraya çıkarılır» (Şeker-İş — Şeker Sanayii)

«İşyerinde çalışan bütün işçi ve hizmetlilerin asgarî ücetleri, saatte 160 kuruştur. İşe başlayan her vasıfsız işçi bu asgarî ücreti alır... Vasıfsız olarak işe alınan, fakat muayyen bir işkolu için yetiştirilen işçilerin asgarî ücreti, eğitim ve tecrübe devresinde 160 kuruştur. Prodüktif duruma geçtiklerinde asgarî ücret 180 kuruş olur.» (Teksif — Mensucat Santral)

«İşbu toplu iş sözleşmesine giren işyerinde asgarî ücret, brüt olarak saatte 2 liradır.» (Lastik-İş — U.S. Royal)

«Kurum işyerinde asgarî ücret 181 kuruştur. Asgarî ücretin 181 kuruşa çıkarılmasıyla aradaki 9 kuruşluk fark hâlen ödenmekte olan ücretlere, yemek parası ücretten çıkarılmaksızın uygulanır.» (Türkiye Metal — İş Federasyonu — Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu)

«İşyerinde asgarî ücret 1.1.1964 tarihinden itibaren brüt olarak 185 kuruş, 1.1.1965 tarihinden itibaren asgerî saat ücreti brüt olarak 200 kuruş, 1.1.1966 dan itibaren asgarî saat ücreti brüt olarak 215 kuruştur.

1.1.1965 tarihinde işyerindeki işçi sayısı ile 200 kuruş çarpılır. 1965 senesi için işçilere yapılacak günlük zam miktarı yekûnu bulunmuş olur. Bulunan miktarın yüzde 60 ı seyyanen bütün işçilere günde brüt 120 kuruş olarak taksim edilir. Ayrıca işçinin liyakatine göre umumî zam miktarının yüzde 30 u önce işveren tarafından, yüzde 10 u sendika tarafından olmak üzere günlük azamî zam miktarı brüt 280 kuruştur. Böylece düzenlenen zam listesindeki zamları işyerinin kıdem süresi en az 6 ay olan üyelere, 1.1.1965 tarihinden itibaren, kıdem süresi 6 aydan az olan üyelere bilâhare altıncı ayı doldurduğu tarihten uygulanır.» (Maden-İş — Rabak)

SOSYAL YARDIMLAR

Sosyal yardımlar da toplu sözleşmelerin önemli bir bölümünü işgal etmektedir. Bunlar hem işçi-işveren arası münasebetlerin insanîliğine etki yapmakta, hem de ücretlerin, para biriktirmeye elverişli olmaması yüzünden bazı iyi ve acı günlerin ihtiyaçlarını kısmen olsun karşılamaya yaramaktadır. Çeşitli sosyal yardım ölçüleri görülmüş, sosyal yardım şeklinde ise genellikle tıpkılık tesbit edilmiştir. Bu konuda da şu örnekler gösterilebilir:

«Şirket, her yıl sonunda işçilere bir ücret tutarında ikramiye ödemeği kabul etmiştir.»

Şirket, işbu toplu sözleşmenin ön sözüne uymak ve işçilerin işe bağlığını ve akit sadakatlerini teşvik amacı ile 10 yıllık kıdemi olanlara 15 günlük, 20 yıllık kıdemi olanlara 30 günlük, 30 yıllık kıdemi olanlara 45 günlük, 40 yıllık kıdemi olanlara 60 günlük ücretleri tutarında ve bir defaya mahsus olmak üzere Kıdem İkramiyesi ödemeyi kabul etmiştir.

Şirket evli işçilerine ayda maktuan 50 liralık evlilik zammı, geçici işgörmezlik hâli sonunda Sosyal sigortalar kurulunca verilecek raporlarla belirtilen arızalar, iş kazası veya meslek hastalığı sonucu meslekte kazanma gücünün yüzde 1 0 undan daha aşığı ise, bu işçiye iş akdi devam ettiği sürece ayda maktuan 25 T.L. ödemeyi kabul etmiştir.» (Petrol-İş Türk petrol ve madenî yağlar T.A.Ş.)

«Bütün işçilere 3 senede bir olmak üzere Vinleks ceket verilir. Operasyon ve bakım işinde çalışan bütün işçilere senede bir çift emniyet ayakkabısı verilir. Öğle yemeği isteyen işçilere maliyeti 450 TL. olmak üzere ve 2 TL. işçiler tarafından ödenmek üzere günde bir öğün yemek verilir. Fazla mesaiye kalip yemek taleb eden işçilere verilecek akşam yemeği için işçiden hiç bir bedel alınmaz. Bütün işçilere nakliye ücreti olarak her ay brüt 75 TL. verilir. Hastalık yüzünden geçici işgörmezlike uğrayan işçilere mer'î mevzuata uygun olarak İşçi Sigortaları Kurulu tarafından ödenen geçici işgörmezlik ödeneği ile işçinin aylık ücreti arasındaki fark üç ayı geçmemek üzere işveren tarafından karşılanır. İlk 3 gün için Kurulca ödenmeyen yevmiyeler de tam olarak şirket tarafından ödenir.» (Petrol - İş - İPRAŞ)

«... İşçilerin çocuklarının 18 yaşına kadar olanları için: Birinci ço-

cuk 20 lira ikinci çocuk 15 lira, üçüncü ve beş çocuğu kadar (beşinci çocuk dahil) onar lira, çocuk yardımı olarak ödenir.» (Lâstik - İş - (US ROYAL)

«işçinin ölümü hâlinde varislerine 1000 T. L. ölüm yardımı yapılır.» (Maden - İş - Rabak)

«Evlenme, doğum yardımları: İşyerinde bir yıl çalışmış olmak şartıyle işçiye bir defaya mahsus olmak üzere 500 TL evlenme yardımı, çocuğu doğduğu zaman 250 TL., yardım yapılır.

Ölüm yardımı: İşçinin ölümü hâlinde Şirkete verdiği beyannamede yazılı şahsa cenaze ve teselli yardımı olarak 1000 TL., işçinin eşinin bakmakla mükellef olduğu öz annesinin, öz babasının, öz çocuklarının ve 18 yaşını bitirmemiş öz kardeşinin ölümü hâlinde 250 TL. yardım yapılır.» Maden - İş - Minneapolis)

KIDEM TAZMİNATLARI

Kıdem Tazminatı için de toplu sözleşmelere hükümler konmuş, iş akdi devam ederken ölen işçinin kıdem tazminatının İş Kanununun 13. Maddesindeki hadler içinde varislerine verilmesi de hükme bağlanmıştır (Etibank Maden İşletmesinde). 3 yıldan 5 yıla kadar kıdemi olanlara, beş yıldan 15 yıla kadar olanlara her takvim yılı için 45 günlük, 15 yıldan fazla kıdemi olanlara 60 günlük ücret tutarında kıdem tazminatı ödenmesi (Petrol Ofisi Genel Müdürlüğünde) elde edilmiştir. İşverenin 16. maddenin cezaî hükümleri dışında işçinin işine son verirse 2. işyılını tamamlamış işçiye her yıl için son gündeliğinin brüt 30 günlük tutarı kadarı kıdem tazminatı ödenmesi de elde edilmiş haklar arasındadır (Cinzano şirketinde). Bu arada hizmet akdinin 13 Maddeye veya 16. maddenin 1. ve 3. fıkralarına göre, işçi tarafından ise 15. maddenin 1. ve 2. fıkralarına dayanılarak veya askerlik hizmeti dolayısı ile feshedilmesi hâlinde üç yıldan fazla çalışılmış olmak şartı ile işe başladığından itibaren her bir tam iş yılı için işçiye 18 günlük ücret tutarında bir tazminat verilmesi de İş Kanunu aşan bir hüküm olarak sözleşmelerde yer alabilmiştir (Aydın Tekstil —)

İşçinin kıdem tazminatının kanunî hükümler dairesinde ödenmesinde bu mikdarın yüzde 20 zamlı olması da elde edilebilen menfaatlardandır (Rabakta).

Bir çok toplu sözleşmelerde ihbar tazminatları da işçiler yararına uzatılmış sürelere göre ödedilmektedir (Salahattin Bayezît İşyeri - Türkiye Petrolleri A. O. - Petrol Ofisi - İpraş - Tekel Genel Müdürlüğü - Ankara matbaacılık ve

klişecilik işverenleri sendikası - Rabak - Türkiye İş Bankası - Borsa Belediye otobüs işletmesi - Spor Toto Müdürlüğü V. S.)

TOPLU SÖZLEŞMEDEN BEKLENEN

Bir toplu sözleşmenin başarı ölçüsünü en az bu ölçüler gözetilerek değerlendirmek gerekir. Bu bakımdan yüzde 7 zamlı bir sözleşme, sosyal yardımları klasik nisbette kalmış bir pazarlık sonucu ve hele işçilerin işletmenin yönetimine katılması başarılmamış bir anlaşma beklenen toplu sözleşmelerden sayılamaz. Bütün bunlara rağmen, acaba işçilerin ekonomik menfaatleri ve sosyal ihtiyaçları toplu sözleşme sistemiyle tüm olarak karşılanabilir mi? İşçilerin arzuladıkları hayat seviyesine ulaşmaları için onlara toplu sözleşmeyi biricik kurtuluş yolu olarak göstermekte yarar mı?

Bu sorulara evet demek mümkün değildir. Çünkü toplu sözleşmeler, en iyi örnekleriyle bile işçilere sağladığı ücret zamlarını koruma gücünden yoksundur. En iyi toplu sözleşmeler bile işçilerin genellikle vatandaş olarak sömürülmeden, kula kulluk etmeden yaşamasını, gelirine göre devlet harcamalarına katılmasını sağlama hakkından yoksun hükümlerden ibarettir; ücret zamları,, hükûmetin vergi ve fiat politikası ile her an ortadan kalkabilmektedir. Sosyal yardımlar başkasının merhametine sığınmayı ve onun ölçülerine göre himaye görmeyi ortadan kaldıramamakta ve bu duygu, kişisel gelişmeyi önlemektedir. Toplu sözleşme, kapitalist sistemde tek tek elde edilemeyen hakların bir araya gelince nasıl gerçekleşebileceğini anlatan bir ölçü olduğu sürece yararlıdır. Toplu sözleşme; toplu hareket ederek siyasî bir güç hâline gelince ne kadar aydınlık bir hayata kavuşabilecekleri inancını işçilere verebilirse o toplu sözleşmeyi başarılı saymak daha gerçekçi bir yorum olacaktır. Toplu sözleşme, sınıflı toplumlarda elde edilen mükemmel bir haktır, ancak işçilerin sömürülmesini sona erdiren bir yol değilir. Aksine toplu sözleşmeyi tek kurtuluş yolu sanmak sendikacılığı yozlaştıracak ve işçilerin perişanlığını derinleştirecektir. Toplu sözleşme, işçilerin bilinçlenmesine ve siyasî bir güç olarak kanun yapıcı duruma gelmeleri gereğini isbatlayan bir belge olarak tanıtılırsa yararlıdır ve domokratik yoldan toplumculuğun işleyebilmesine yardımı nisbetinde sendikacılığı baskı gurupu olarak güçlendirir.

Baskı Tarihi : 18/1/1966 Eylem : 2 — Basın : 24832

TÜRK VE DÜNYA HİKÂYECİLERİ

KIRMIZI YAPRAKLAR — William Faulkner - Çev. Ü. Tamer - 2 Lira
KORKUNUN PARMAKLARI — Muzaffer Buyrukçu - 2 Lira
ALIN TERİ — Jack London
Çev: Selma Kurdakul - 2 Lira
(İkinci baskı hazırlanıyor)
SUSUZ YAZ — Necati Cumalı
(Tükenmiştir)
ÇAĞDAŞ ALMAN HİKÂYESİ
Antoloji — Haz: Kâmuran Sipal - 4 Lira
DİNAMİT — B. Traven
Çev: Adalet Cimcoz - 3 Lira
DÜNYADA HARP VARD I— Orhan Kemal
2 Lira
BİR DELİNİN NOTLARI — Gogol
Çev: M. Özgül - 3 Lira
ELBİSECİLER ÇARŞISI — Kâmuran Şipal - 2 Lira
(Sait Faik Armağanı)
DUVAR — Jean Paul Sartre
Çev: V. Üretürk - 2 Lira
(İkinci baksı)
KARDEŞLER — James Joyce - Çev. :, Gülçin Yücel - 3 Lira.

TÜRK ve DÜNYA ŞAİRLERİ

ÇİVİ YAZISI — İlhan Berk - 2 Lira
MEMLEKET ÖZLEMİ — Langston Huges
Çev: Necati Cumalı - 2 Lira
İNGİLİZ - AMERİKAN ŞİİRİ (Antoloji)
Haz: Bilge Umar - 2 Lira
SPLEEN DE PARİS — Paris Sıkıntısı
Charles Baudelaire - Çev: Tahsin Yücel - ? Lira
SEN SANA MECBURUM — Attilâ İlhan - 3 Lira
(İkinci baksı)
BELÂ ÇİÇEĞİ — Attilâ İlhan - 3 Lira
KAPALI MUTLULUK — Coşkun Zengin - 2 Lira
(Dünya şiirlerinden çeviriler)
YAZ DÖNEMİ — Behçet Necatigil - 2 Lira
(Türk Dil Kurumu Armağanı)
NİCE KAYGILARDAN SONRA — Şükran Kurdakul - 2 Lira
KAVEL — Hasan Hüseyin - 2 Lira
(Yeditepe Şiir Armağanı)
TOPLUM İÇİN ŞİİRLER — Haz. Ş. Kurdakul - Ömür Candaş - 5 Lira

ELEŞTİRİCİ, İNCELEME

DOĞU - BATI — Melih Cevdet Anday
3 Lira
GÜNLERİN GETİRDİĞİ - GÜNLERİN GÖTÜRDÜĞÜ — Asım Bezirci - 4 Lira
MAVİ VE KARA — Sabahattin Eyüboğlu - 3 Lira
(Ataç Eleştiri Armağanı)
BİR AÇIDAN — Mehmet Seyda - 2 Lira
(Goethe, Stendhal, Balzac, Zola, Çekhov üstüne incelemeler)
İNSANIN YARGILANMASI — P. Henri Simon - Çev: P. Caporal - İ. Denker - 3 Lira
(Malraux, Sartre, Camus, Exupéry üstüne inceleme)
ÇOK KAPILI ODA — Asım Bezirci
3 Lira

TİYATRO DİZİSİ

YANLIŞLIK — Albert Camus
Çev: Ferid Edgü - 2 Lira
(İkinci baskı)
SAYGILI YOSMA — Jean Paul Sartre
Çev: Orhan Veli anık - 2 Lira
(İkinci baskı)
GERGEDAN — E. İonesco
Çev: Fikret Adil - 3 Lira
SİNEKLER — Jean Paul Sartre
Çev: Tahsin Yücel - 3 Lira
KOMEDİ SANATI — A. Seyler
Çev: Suat Taşer - 3 Lira
KRAL ÖLÜYOR — E. İonesco
Çev: Fikret Adil - 2 Lira
JACK'YA DA BOYUN EĞME — E. İonesco - Çev: İ. Denker P. Caporal - 2 Lira
DOĞRULAR — Albert Camus
Çev: Ferid Edgü - 3 Lira
ŞEYTAN ve YÜCE TANRI — Jean Paul Sartre - Çev: Eray Canberk - 5 Lira
FİZİKÇİLER — F. Dürrenmatt
Çev: Zahide Gökberk - 3 Lira

ÇEŞİTLİ KONULAR

SİYASET ÇARKI — Jean Paul Sartre
Çev: Güzin Sayar - 3 Lira
MİLENA'YA MEKTUPLAR — Franz Kafka - Çev: Adalet Cimcoz - 6 Lira
(Türk Dil Kurumu Armağanı)
YENİ NİMETLER — André Gide
Çev: V. Üretürk - 2 Lira

Fiatı 125 Kuruş